

Yirminci Mektub

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَالْيَهُ الْمَصِيرُ

[Sabah ve Akşam Namazından sonra tekrarı, pek çok Fazileti bulunan ve bir Rivayet-i Sahihada İsm-i A'zam mertebesini taşıyan şu Cümle-i Tevhidiyenin onbir Kelimesi var. Herbir Kelimesinde hem birer müjde ve beşaret, hem birer Mertebe-i Tevhid-i Rububiyet, hem bir İsm-i A'zam noktasında bir Kibriya-i Vahdet ve bir Kemal-i Vahdaniyet vardır. Bu büyük ve Ulvî Hakikatların izahını sair Sözlere havale edip, bir va'de binaen, şimdilik mücmel bir hülâsa suretinde; "İki Makam", bir "Mukaddime" ile ona bir fihriste yapacağız.]

Mukaddime

Kat'iyyen bil ki: Hilkatın en yüksek gayesi ve fıtratın en yüce neticesi "İman-ı Billahtır." Ve insaniyetin en Âlî mertebesi ve beşeriyetin en büyük makamı, İman-ı Billah içindeki "Marife-tullahtır". Cinn ve insin en parlak Saadeti ve en tatlı Nimeti, o Marifetullah içindeki "Muhabbetullahtır". Ve Ruh-u Beşer için en hâlis Sürur ve Kalb-i İnsan için

en safi sevinç, o Muhabbetullah içindeki "Lezzet-i Ruhaniyedir". Evet bütün Hakikî Saadet ve Hâlis Sürur ve Şirin Nimet ve safi Lezzet elbette Marifetullah ve Muhabbetullahtadır. Onlar, onsuz olamaz. Cenab-ı Hakk'ı tanıyan ve seven, nihayetsiz Saadete, Nimete, Envâra, Esrara; ya bilkuvve veya bilfiil mazhardır. Onu hakikî tanımayan, sevmeyen; nihayetsiz şekavete, âlâma ve evhama manen ve maddeten mübtela olur. Evet şu perişan dünyada, âvâre nev'-i beşer içinde, semeresiz bir hayatta; sahihsiz, hâmişiz bir surette; âciz, miskin bir insan, bütün dünyanın sultanı da olsa kaç para eder. İşte bu âvâre nev'-i beşer içinde, bu perişan fânî dünyada; insan, Sahibini tanımazsa, Mâlikini bulmazsa, ne kadar bîçare sergerdan olduğunu herkes anlar. Eğer Sahibini bulsa, Mâlikini tanısa, o vakit Rahmetine iltica eder, Kudretine istinad eder. O vahşetgâh dünya, bir Tenezzühgâha döner ve bir Ticaretgâh olur.

Birinci Makam

Şu Kelâm-ı Tevhidînin, onbir Kelimesinin her birinde birer Müjde var. Ve o Müjdede birer Şifa ve o Şifada birer Lezzet-i Maneviye bulunur.

BİRİNCİ KELİME : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ da şöyle bir Müjde var

ki: Hadsiz hacata mübtela, nihayetsiz a'danın hücumuna hedef olan Ruh-u İnsanî şu Kelimede öyle bir Nokta-i İstimdad bulur ki, bütün hacatını temin edecek bir Hazine-i Rahmet kapısını ona açar ve öyle bir Nokta-i İstinad bulur ki, bütün a'dasının şerrinden emin edecek bir Kudret-i Mutlakanın Sahibi olan kendi Mabudunu ve Hâlıkını bildirir ve tanıttırır, Sahibini gösterir, Mâlikî kim olduğunu irae eder. Ve o irae ile, Kalbî vahşet-i mutlakadan ve Ruhî hüzn-ü elîmden kurtarır, ebedî bir ferahı, daimî bir süruru temin eder.

İKİNCİ KELİME : وَحْدَهُ Şu Kelimede şifalı, saadetli bir Müjde vardır. Şöyle ki:

Kâinatın ekser enva'ıyla alâkadar ve o alâkadarlık yüzünden perişan ve keşmekeş içinde boğulmak derecesine gelen Ruh-u Beşer ve Kalb-i

İnsan وَحْدَهُ Kelimesinde bir Melce', bir Halaskâr bulur ki; onu bütün o

keşmekeşten, o perişaniyetten kurtarır. Yani, **وَحْدَهُ** manen der:

"ALLAH birdir. Başka şeylere müracaat edip yorulma, onlara tezellül edip minnet çekme, onlara temelluk edip boyun eğme, onların arkasına düşüp zahmet çekme, onlardan korkup titreme... Çünkü Sultan-ı Kâinat birdir, herşey'in anahtarı Onun yanında, her şey'in dizgini Onun Elindedir; herşey Onun Emriyle halledilir. Onu bulsan, her matlubunu buldun; hadsiz minnetlerden, korkulardan kurtuldun."

ÜÇ ÜNCÜ KELİME : **لَا شَرِيكَ لَهُ** Yani: Nasılki Uluhi-

yetinde ve Saltanatında şeriki yoktur; "ALLAH" bir olur, müte-addid olamaz. Öyle de; Rububiyetinde ve İcraatında ve İcadatında dahi şeriki yoktur. Bazan olur ki; sultan bir olur, saltanatında şeriki olmaz.. fakat icraatında, onun memurları onun şeriki sayılırlar ve onun huzuruna herkesin girmesine mani olurlar. "Bize de müracaat et" derler. Fakat Ezel ve Ebed Sultanı olan Cenab-ı Hak, Saltanatında şeriki olmadığı gibi, İcraat-ı Rububiyetinde dahi muinlere, şeriklere muhtaç değildir. Emir ve İradesi, Havl ve Kuvveti olmazsa hiçbir şey, hiçbir şey'e müdahale edemez. Doğrudan doğruya herkes Ona müracaat edebilir. Şeriki ve muini olmadığından, o müracaatçı adama "Yasaktır, Onun Huzuruna giremezsin" denilmez.

İşte şu Kelime, Ruh-u Beşer için şöyle bir Müjde verir ki: **İmanı elde eden Ruh-u Beşer; manisiz, müdahalesiz, hailsiz, mümanaatsız, her halinde, her arzusunda, her anda, her yerde O Ezel ve Ebed ve Hazain-i Rahmet Mâlikî ve Defain-i Saadet Sahibi olan Cemil-i Zülcelal, Kadîr-i Zülkemat'ın Huzuruna girip, hacatını arz edebilir. Ve Rahmetini bulup, Kudretine istinad ederek, Kemal-i Ferah ve Süruru kazanabilir.**

DÖRD ÜNCÜ KELİME : **لَهُ الْمُلْكُ** Yani: Mülk umumen

Onundur. Sen, hem Onun mülküsün, hem memluküsün, hem mülkünde çalışıyorsun. Şu Kelime, şöyle şifalı bir Müjde veriyor ve diyor: **Ey insan! Sen kendini, kendine mâlik sayma. Çünkü sen kendini idare edemezsin, o yük ağırdır. Kendi başına muhafaza edemezsin, belalardan sakınıp, levazimatını yerine getiremezsin... Öyle ise beyhude ızdıraba düşüp azab çekme, Mülk başkasınındır. O Mâlik, hem Kadîr'dir, hem Rahîm'dir; Kudretine istinad et, Rahmetini ittiham etme. Kederi bırak, keyfini çek. Zahmeti at, safayı bul...**

Hem der ki: Manen sevdiğin ve alâkadar olduğun ve perişaniyetinden müteessir olduğun ve ıslah edemediğin şu Kâinat, bir Kadîr-i Rahîm'in Mülküdür. Mülkü Sahibine teslim et, Ona bırak.. cefasını değil, safasını çek. O hem Hakîm'dir, hem Rahîm'dir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder, çevirir. Dehşet aldığın zaman, İbrahim Hakkı gibi "**Mevlâ görelim neyler, neylerse güzel eyler**" de, pencerelerden seyret, içlerine girme...

B E Ş İ N C İ K E L İ M E : **لَهُ الْحَمْدُ** Yani: Hamd ve Sena,

Medih ve Minnet Ona mahsustur, Ona lâyıktır. Demek Nimetler O'nundur ve O'nun Hazinesinden çıkar. Hazine ise, daimîdir. İşte şu Kelime, şöyle Müjde verip diyor ki: Ey insan! Nimetin zevalinden elem çekme. Çünkü Rahmet Hazinesi tükenmez. Ve lezzetin zevalini düşünüp, o elemden feryad etme. Çünkü o nimet meyvesi, bir Rahmet-i Bînihayenin Semeresidir. Ağacı bâki ise, meyve gitse de yerine gelen var. Nimetin lezzeti içinde, o lezzetten yüz derece daha ziyade lezzetli bir İltifat-ı Rahmeti Hamd ile düşünüp, lezzeti birden yüz derece yapabilirsin. Nasılki bir Padişah-ı Zîşanın sana hediye ettiği bir elma lezzeti içinde yüz belki bin elmanın lezzetinin fevkinde, bir İltifat-ı Şahane lezzetini sana ihsas ve ih-

san eder. Öyle de: **لَهُ الْحَمْدُ** Kelimesiyle, yani Hamd ve Şükür ile, yani

Nimetten İn'amı hissetmekle, yani Mün'imi tanımakla ve İn'amını düşünmekle, yani Onun Rahmetinin iltifatını ve Şefkatinin teveccühünü ve İn'amının devamını düşünmekle; Nimetten bin derece daha lezzetli, manevî bir lezzet kapısını sana açar.

A L T I N C I K E L İ M E : **يَحْيِي** Yani: Hayatı veren Odur. Ve

Hayatı Rızık ile idame eden de Odur. Ve levazımat-ı hayatı da ihzar eden yine Odur. Ve Hayatın âlî gayeleri Ona aid'dir ve mühim neticeleri Ona bakar, yüzde doksandokuz meyvesi Onundur. İşte şu Kelime; şöyle fânî ve âciz beşere nida eder, müjde verir ve der: **Ey insan! Hayatın ağır tekâlifini omuzuna alıp zahmet çekme. Hayatın fenasını düşünüp, hüzne düşme. Yalnız dünyevî ehemmiyetsiz meyvelerini görüp dünyaya gelişinden pişmanlık gösterme. Belki o sefine-i vücudundaki Hayat makinesi, Hayy-ı Kayyum'a aid'dir. Masarısı ve Levazımatını, O tedarik eder. Ve o Hayatın pek kesretli gayeleri ve neticeleri var ve Ona aid'dir. Sen, o gemide bir dümenci neferisin. Vazifeni güzel gör, ücretini al, keyfine**

bak. O Hayat Sefinesi, ne kadar kıymetdar olduğunu ve ne kadar güzel faydeler verdiğini ve o Sefine Sahibi Zâtın, ne kadar Kerim ve Rahîm olduğunu düşün, mesrur ol ve şükret ve anla ki: Vazifeni istikametle yaptığın vakit, o sefinenin verdiği bütün netaic; bir cihetle Senin Defter-i A'maline geçer, sana bir Hayat-ı Bâkiyeyi temin eder, Seni ebedî İhya eder.

YEDİNCİ KELİME : **وَيَمِيتُ** Yani: Mevti veren Odur.

Yani: Hayat Vazifesinden terhis eder, fânî dünyadan yerini tebdil eder, külfet-i hizmetten âzad eder. Yani: Hayat-ı fâniyeden, Seni Hayat-ı Bâkiyeye alır. İşte şu Kelime, şöylece fânî cinn ve inse bağırır, der ki:

„Sizlere müjde! Mevt i'dam değil, hiçlik değil, fena değil, inkıraz değil, sönmek değil, firak-ı ebedî değil, adem değil, tesadüf değil, fâilsiz bir in'idam değil.. Belki bir Fâil-i Hakîm-i Rahîm tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Saadet-i Ebediye tarafına, Vatan-ı Aslîlerine bir sevkıyattır. Yüzde doksandokuz ahabın mecma'ı olan Âlem-i Berzaha bir Visal Kapısıdır.”

SEKİZİNCİ KELİME : **وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ** Yani:

Bütün Kâinatın mevcudatında görünen ve Vesile-i Muhabbet olan Kemal ve Hüsün ve İhsanın hadsiz bir derece fevkinde bir Cemal ve Kemal ve İhsanın Sahibi ve bütün mahbublara bedel, birtek Cilve-i Cemali kâfi gelen bir Mabud-u Lemyezel, bir Mahbub-u Lâyezal'in Ezelî ve Ebedî bir Hayat-ı Daimesi var ki; şaibe-i zeval ve fenadan münezzeh ve avarız-ı naks ve kusurdan müberradır. İşte şu Kelime, cinn ve inse ve bütün zîşuura ve Ehl-i Muhabbet ve Aşka ilân eder ki: „Sizlere müjde, mahbublarınızdan nihayetsiz firakların yaralarını tedavi edip merhem süren bir Mahbub-u Bâki'niz var. Madem O var ve Bâki'dir, başkaları ne olursa olsun merak çekmeyiniz. Belki o mahbublarda, sebab-i muhabbetiniz olan Hüsn ve İhsan, Fazl ve Kemal, O Mahbub-u Bâki'nin Cilve-i Cemal-i Bâkisinden çok perdelerden geçip, gayet zayıf bir gölgenin gölgesidir. Onların zevalleri, sizleri incitmesin. Çünkü onlar bir nevi âyinelerdir. Âyinelerin değişmesi Şaşaa-i Cemalin Cilvesini tazeleştirir, güzelleştirir. Madem O var, herşey var.”

DOKUZUNCU KELİME : **بِيَدِهِ الْخَيْرُ** Yani: Her

Hayır, Onun Elindedir. Her yaptığınız Hayrat, Onun Defterine geçer. Her işlediğiniz A'mal-i Sâliha, yanında kaydedilir. İşte şu Kelime, cinn ve inse nida edip Müjde veriyor. Diyor ki:

Ey bîcareler! Mezaristana göçtüğünüz zaman, "Eyvah! Malımız harab olup, sa'yimiz heba oldu; şu güzel ve geniş dünyadan gidip, dar bir toprağa girdik." demeyiniz.. feryad edip me'yus olmayınız... Çünkü sizin herşey'iniz muhafaza ediliyor. Her ameliniz yazılmıştır. Her hizmetiniz kaydedilmiştir. Hizmetinizin mükâfatını verecek ve her Hayır Elinde ve her Hayrı yapabilecek bir Zât-ı Zülcelal, sizi celb edip, yer altında muvakkaten durdurur. Sonra Huzuruna aldırır. Ne mutlu sizlere ki; Hizmetinizi ve Vazifenizi bitirdiniz. Zahmetiniz bitti, Rahata ve Rahmete gidiyorsunuz... Hizmet, meşakkat bitti; ücret almağa gidiyorsunuz... Evet geçen baharın defter-i a'malinin sahifeleri ve hidematının sandukçaları olan tohumları, çekirdekleri muhafaza eden ve ikinci baharda gayet şaşaalı, belki yüz derece aslından daha bereketli bir tarzda muhafaza eden, neşreden Kadîr-i Zülcelal, elbette sizin de netaic-i hayatınızı öyle muhafaza ediyor ve Hizmetinize pek kesretli bir surette mükâfat verecektir.

ONUNCU KELİME: **وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** Yani: O

Vâhid'dir, Ehad'dir, her şey'e Kadirdir. Hiçbir şey Ona ağır gelmez. Bir baharı halketmek bir çiçek kadar Ona kolaydır. Cennet'i halk etmek, bir bahar kadar Ona rahattır. Her günde, her senede, her asırda, yeniden yeniye İcad ettiği hadsiz masnuatı, nihayetsiz Kudretine nihayetsiz lisanlarla şehadet ederler. İşte şu Kelime dahi şöyle Müjde eder. Der ki:

Ey insan! Yaptığın Hizmet, ettiğin Ubudiyet boşuboşuna gitmez. Bir Dâr-ı Mükâfat, bir Mahall-i Saadet senin için ihzar edilmiştir. Senin şu fânî dünyana bedel, Bâki bir Cennet seni bekler. İbadet ettiğin ve tanıdığın Hâlık-ı Zülcelal'ın va'dine İman ve İtimad et. Ona Va'dinde hulfetmek muhaldır. Kudretinde hiçbir cihetle noksanîyet yoktur. İşlerine, acz müdahale edemez. Senin küçük bahçeni halk ettiği gibi, Cennet'i dahi senin için halk edebilir ve halk etmiş ve sana va'd etmiş. Ve va'dettiği için, elbette seni onun içine alacak. Madem bilmüşahede görüyoruz: Her senede, yer yüzünde, hayvanat ve nebatatın üçyüzbinden ziyade enva'larını ve milletlerini, Kemal-i İntizam ve Mizan ile, Kemal-i Sür'at ve sühuletle Haşr edip, Neşreder. Elbette böyle bir Kadîr-i Zülcelal, Va'dini yerine getirmeye muktediridir. Hem madem her senede, öyle bir Kadîr-i Mutlak, Haşrin ve Cennet'in nümunelerini binler tarzda İcad ediyor. Hem madem bütün Semavî Fermanları ile Saadet-i Ebediyeyi va'd edip, Cennet'i müjde veriyor. Hem madem bütün İcraatı ve Şuunatı Hak ve Hakikattır ve Sıdk ve Ciddiyetledir. Hem madem âsârının şehadetiyle, bütün Kemalât, Onun nihayetsiz Kemalîne delalet

ve şehadet eder. Ve hiçbir cihette naks ve kusur Onda yoktur. Hem madem hulf-ül va'd ve hilaf ve kizb ve aldatmak, en çirkin bir haslet ve naks ve kusurdur. Elbette ve elbette O Kadîr-i Zülcelal, O Hakîm-i Zülkemat, O Rahîm-i Zülcemat Va'dini yerine getirecek; Saadet-i Ebediye kapısını açacak, Âdem Babanızın Vatan-ı Aslîsi olan Cennet'e sizleri ey Ehl-i İman idhal edecektir.

ONBİRİNCİ KELİME: **وَالْيَهُ الْمَصِيرُ** Yani: Ticaret ve

memuriyet için, mühim Vazifelerle bu Dâr-ı İmtihan olan dünyaya gönderilen insanlar; ticaretlerini yapıp, Vazifelerini bitirip ve Hizmetlerini itmam ettikten sonra, yine onları gönderen Hâlık-ı Zülcelaline dönecekler ve Mevlâ-yı Kerim'lerine kavuşacaklar. Yani, bu Dâr-ı Fâniden gidip Dâr-ı Bâkide Huzur-u Kibriyaya müşerref olacaklar. Yani, esbab dağdağasından ve vesaitin karanlık perdesinden kurtulup, Rabb-i Rahîmlerine Makarr-ı Saltanat-ı Ebedîsinde perdesiz kavuşacaklar. Doğrudan doğruya herkes, kendi Hâlıkı ve Mabudu ve Rabbi ve Seyyidi ve Mâlikî kim olduğunu bilecek ve bulacaklar. İşte şu Kelime bütün Müjdelerin fevkinde şöyle Müjde eder. Ve der ki:

Ey insan! Bilir misin nereye gidiyorsun ve nereye sevk olunuyorsun? Otuzikinci Söz'ün âhırinde denildiği gibi: **Dünyanın bin sene mes'udane Hayatı, bir saat Hayatına mukabil gelmeyen Cennet Hayatının ve o Cennet Hayatının dahi bin senesi, bir saat Rü'yet-i Cemaline mukabil gelmeyen bir Cemil-i Zülcelal'in Daire-i Rahmetine ve Mertebe-i Huzuruna gidiyorsun. Mübtela ve meftun ve müştak olduğunuz mecazî mahbublarda ve bütün mevcudat-ı dünyeviyedeki Hüsün ve Cemal, Onun Cilve-i Cemalinin ve Hüsn-ü Esmasının bir nevi gölgesi.. ve bütün Cennet, bütün Letaifiyle bir Cilve-i Rahmeti.. ve bütün İhtiyaklar ve Muhabbetler ve İncizablar ve Cazibeler, bir Lem'a-i Muhabbeti olan bir Mabud-u Lemye-zel'in, bir Mahbub-u Lâyezal'in Daire-i Huzuruna gidiyorsunuz ve Ziyafetgâh-ı Ebedîsi olan Cennet'e çağırılıyorsunuz. Öyle ise kabir kapısına ağlayarak değil, gülererek giriniz. Hem şu Kelime şöyle Müjde veriyor, diyor ki:**

Ey insan! Fenaya, ademe, hiçliğe, zulûmata, nisyana, çürümeye, dağılmaya ve kesrette boğulmaya gittiğinizi tevehhüm edip düşünmeyiniz! Siz fenaya değil, Bekaya gidiyorsunuz. Ademe değil, Vü-cud-u Daimîye sevk olunuyorsunuz. Zulûmata değil, Âlem-i Nura giriyorsunuz. Sahib ve Mâlik-i Hakikî'nin tarafına gidiyorsunuz.. ve Sultan-ı Ezeli'nin Payitahtına dönüyorsunuz. Kesrette boğulmaya değil, Vahdet Dairesinde teneffüs edeceksiniz. Firaka değil, Visale müteveccihsiniz...

İkinci Makam

(İsm-i A'zam noktasında, Tevhidin isbatına muhtasar bir işarettir)

BİRİNCİ KELİME : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ da, bir Tevhid-i Uluhiyet ve Mabudiyet vardır. Şu mertebenin gayet kuvvetli bir bürhanına şöyle işaret ederiz ki: Şu Kâinat yüzünde, hususan zeminin sahifesinde, gayet muntazam bir Faaliyet görünüyor. Ve gayet Hikmetli bir Hallakîyet müşahade ediyoruz. Ve gayet intizamlı bir Fettahîyet, yani herşey'e lâayk bir şekil açmak ve suret vermek Aynelyakîn görüyoruz. Hem gayet şefkatli, keremli, rahmetli bir Vehhabîyet ve İhsanat görüyoruz. Öyle ise, bizzarure şu hâl ve şu keyfiyet; Faal, Hallak, Fettah, Vehhab bir Zât-ı Zülcelal'in Vücub-u Vücudunu ve Vahdetini isbat eder, belki ihsas eder. Evet mevcudatın mütemadiyen zevalleri, tazelenmeleri gösteriyor ki, o mevcudat; bir Sani'-i Kadîr'in Kudsî Esmasının cilveleri.. ve Envâr-ı Esmâyesinin gölgeleri.. ve Ef'alinin Eserleri.. ve Kalem-i Kader ve Kudretin Nakışları ve Sahifeleri.. ve Cemâl-i Kemalinin âyineleridir. Şu Hakikat-ı Uzmaya ve şu Tevhidin Mertebe-i Ulyasına, şu Kâinatın Sahibi, bütün gönderdiği mukaddes Kitaplar ve Suhuflarıyla O Tevhidi gösterdiği gibi; bütün Ehl-i Hakikat ve Kâmilîn-i Nev'-i Beşer Tahkikatlarıyla ve Keşfiyatlarıyla, aynı Mertebe-i Tevhidi gösteriyorlar. Ve Kâinat dahi, acz ve fakıryla beraber, mazhar olduğu dâimî Mu'cizat-ı San'atın ve Havarik-ı İktidar, Hazain-i Servetin şehadetiyle, aynı Mertebe-i Tevhide işaret eder. Demek Şahid-i Ezeli bütün Kütüb ve Suhufluyla ve Ehl-i Şuhud bütün Tahkikat ve Küşûfuyla ve Âlem-i Şehadet bütün muntazam ahval ve hakîmane Şuunatıyla o Mertebe-i Tevhidde bil'icma' ittifak ediyorlar.

İşte O Vâhid-i Ehad'i kabul etmeyen, ya nihayetsiz ilahları kabul edecek veyahut ahmak sofestaî gibi hem kendini, hem Kâinatın Vücudunu inkâr edecek.

İ K İ N C İ K E L İ M E : وَحْدَهُ İşte şu Kelime sarîh bir Mertebe-i

Tevhidi gösterir. Şu mertebeyi dahi, a'zamî bir surette isbat eden gayet kuvvetli bir bürhanına şöyle işaret ederiz ki:

Biz gözümüzü açtıkça, Kâinat yüzüne nazarımızı saldırdıkça, en evvel gözümüze işen, âmm ve mükemmel bir Nizamdır ve şamil, hassas bir Mizandır görüyoruz. Herşey dakik bir Nizam ile, hassas bir Mizan ve ölçü içindedir. Daha bir parça dikkat-i nazar ettikçe, yeniden yeniye bir Tanzim ve Tevziniyet gözümüze çarpıyor. Yani: Birisi, İntizam ile o Nizamı değiştiriyor ve tartı ile o Mizanı tazelandiriyor. Herşey bir model olup, pek kesretli muntazam ve mevzun suretler giydiriliyor. Daha ziyade dikkat ettikçe, o tanzim ve tevzin altında bir Hikmet ve Adalet görünüyor. Her harekette bir Hikmet ve Maslahat gözetiliyor.. bir Hak, bir faide takib ediliyor. Daha ziyade dikkat ettikçe, gayet hakîmane bir Faaliyet içinde bir Kudretin Tezahüratı ve herşey'in her şe'nini ihata eden gayet muhit bir İlmin Cilveleri nazar-ı şuuru muza çarpıyor. Demek bütün mevcudattaki şu Nizam ve Mizan, umuma âmm bir Tanzim ve Tevzini ve o Tanzim ve Tevzin, âmm bir Hikmet ve Adaleti ve o Hikmet ve Adalet, bir Kudret ve İlmi gözümüze gösteriyor. Demek bir Kadîr-i Külli Şey ve bir Alîm-i Külli Şey, şu perdeler arkasında Akla görünüyor. Hem herşey'in evveline ve âhiline bakı-yoruz, hususan zîhayat nev'inde görüyoruz ki: Başlangıçları, asılları, kökleri, hem meyveleri ve neticeleri öyle bir tarzdadır ki; güya tohumları, asılları; birer tarife, birer program şeklinde bütün o mevcudun cihazatını tazammun ediyor. Ve neticesinde ve meyvesinde; yine bütün o zîhayatın manası süzülüp onda tecemmu' eder, tarihçe-i hayatını ona bırakır. Güya onun aslı olan çekirdeği, desatir-i icadiye-sinin bir mecmu-asıdır. Ve meyvesi ve semeresi ise, evamir-i icadiye-sinin bir fihristesi hükmünde görüyoruz. Sonra o zîhayatın zahirine ve bâtınına bakıyoruz. Gayet derecede Hikmetli bir Kudretin Tasarrufatı ve nafız bir İradenin Tasviratı ve Tanzimatı görünüyor. Yani, bir Kuvvet ve Kudret İcad eder; bir Emir ve İrade suret giydirir.

İşte bütün mevcudat, böyle evveline dikkat ettikçe bir İlmin Tarifenâmesi.. ve âhiline dikkat ettikçe bir Sâni'in Plânı ve Beyan-namesi.. ve zahirine baktıkça bir Fâil-i Muhtar'ın ve Mürid'in gayet san'atlı ve tenasüblü bir Hulle-i San'atı ve bâtınına baktıkça bir Kadîr'in gayet muntazam bir Makinasını müşahade ediyoruz.

İşte şu hal ve şu keyfiyet, bizzarure ve bilbedahe ilân eder ki; hiçbir şey, hiçbir zaman, hiçbir mekân birtek Sani-i Zülcelal'in Kabza-i Tasarrufundan

hariç olamaz. Herbir şey ve bütün eşya, bütün şununla, bir Kadîr-i Mürîd'in Kabza-i Tasarrufunda tedbir edilir. Ve bir Rahman-ı Rahîm'in Tanzimiyle ve Lütfuyla güzelleştiriliyor. Ve bir Hannan-ı Mennan'ın Tezyîniyle süslendiriliyor. Evet başında şuur ve yüzünde gözü bulunana şu Kâinat ve şu mevcudattaki Nizam ve Mizan ve Tanzim ve Tevzin; birtek, yekta, Vâhid, Ehad, Kadîr, Mürîd, Alîm, Hakîm bir Zâtı Vahdaniyet mertebesinde gösterir. Evet her şeyde bir Birlik var. Birlik ise, biri gösterir. Meselâ, dünyanın lâmbası olan Güneş birdir; öyle ise, dünyanın Mâlikî dahi birdir. Meselâ, zemin yüzündeki zîhayatların Hizmetçileri olan hava, ateş, su birdir; öyle ise, onları istihdam eden ve bizlere musahhar eden dahi Birdir.

Ü Ç Ü N C Ü K E L İ M E : لَا شَرِيكَ لَهُ Şu Kelimeyi, Otuzikinci

Söz'ün Birinci Makamı gayet kuvvetli ve şaşıalı bir surette isbat ettiğinden, ona havale ederiz. Onun fevkinde beyan olamaz.. ondan daha ileri beyana lüzum yok ve izah edilmez...

D Ö R D Ü N C Ü K E L İ M E : لَهُ الْمُلْكُ Yani: Ferş'ten Arş'a,

seradan süreyyaya, zerrattan seyyarata, Ezelden Ebeye kadar herbir mevcut, Semavat ve Arz, Dünya ve Âhiret, her şey Onun mülküdür. Mâlikiyet Mertebe-i Uzması, Tevhid-i A'zam suretinde Onundur. Şu Mertebe-i Uzma-i Mâlikiyet ve Makam-ı A'zam-ı Tevhidin bir Hüccet-i Kübrası, latif bir zamanda ve latif bir hâtıra da, Arabî ibaresinde, şu âcizin hatırına ilka edildi. O latif hâtıranın hatırı için, aynı İbare-i Arabiyei kaydedib, sonra mealini yazacağız.

لَهُ الْمُلْكُ لَآنَ ذَاكَ الْعَالَمَ الْكَبِيرِ كَهَذَا الْعَالَمِ الصَّغِيرِ ۞ مَصْنُوعًا قَدَرْتَهُ
مَكْتُوبًا قَدَرِهِ ۞ اِبْدَاعُهُ لِذَاكَ صَيْرَةٍ مُسَجَّدًا ۞ اِيجَادُهُ لِهَذَا صَيْرَةٍ
سَاجِدًا اِنْشَاءً ۞ لِهَذَا صَيْرَةً ذَاكَ مَلِكًا ۞ اِيجَادُهُ لِهَذَا صَيْرَةً مَمْلُوكًا
۞ صَنَعْتُهُ فِي ذَاكَ تَظَاهَرَتْ كِتَابًا ۞ صَبَغْتُهُ فِي هَذَا تَرَاهَرَتْ خِطَابًا ۞
قُدْرَتُهُ فِي ذَاكَ تُظْهِرُ حِشْمَتَهُ ۞ رَحْمَتُهُ فِي هَذَا تُنْظِمُ نِعْمَتَهُ ۞ حِشْمَتُهُ
فِي ذَاكَ تَشْهَدُ

هُوَ الْوَاحِدُ ۞ نِعْمَتُهُ فِي هَذَا تَعْلَنُ هُوَ الْوَاحِدُ ۞ سَكَنَتْهُ فِي ذَاكَ فِي
الْكُلِّ وَالْأَجْزَاءِ ۞ خَاتَمَهُ فِي هَذَا فِي الْجِسْمِ وَالْأَعْضَاءِ

Birinci Fıkra: الخ ذَاكَ الْعَالَمُ الْكَبِيرُ Yani: Şu Kâinat

denilen Âlem-i Ekber ve insan denilen onun Misal-i Musaggarı olan Âlem-i Asgar, Kudret ve Kader Kalemîyle yazılan âfâkî ve enfûsî Vahdaniyet delailini gösteriyorlar. Evet Kâinattaki San'at-ı Munta-zamanın küçük bir mikyasta, nümunesi insanda vardır. O Daire-i Kübradaki San'at, Sâni-i Vâhid'e şehadet ettiği gibi, şu insanda olan küçük mikyastaki hurdebînî San'at dahi, yine O Sani'a işaret eder, Vahdetini gösterir. Hem nasılkı şu insan gayet manidar bir Mektub-u Rabbanîdir, muntazam bir Kaside-i Kaderdir.. öyle de şu Kâinat dahi, aynı o Kalem-i Kaderle, fakat büyük bir mikyasta yazılmış muntazam bir Kaside-i Kaderdir. Hiç mümkün müdür ki; hadsiz âlâmet-i farika ile bütün insanlara bakan şu insan yüzündeki Sikke-i Vahdete ve bütün mevcudatı omuz omuza, el ele, baş başa veren Kâinat üstündeki Hâtem-i Vahdaniyete, Vâhid-i Ehad'den başka bir şey'in müdahalesi bulun-sun!?

İkinci Fıkra: الخ اِبْدَاعُهُ لِذَاكَ Meali şudur: Sani-i

Hakîm, Âlem-i Ekberi öyle bedi' bir surette halk edib Âyât-ı Kibriyasını üstünde nakşetmiş ki; Kâinatı bir Mescid-i Kebir şekline döndürmüş ve insanı dahi öyle bir tarzda İcad edib, ona Akıl vererek, onunla o Mu'cizat-ı San'atına ve o bedi' Kudretine karşı Secde-i Hayret ettirerek, ona Âyât-ı Kibriyayı okutturup, Kemberbeste-i Ubudiyet ettirerek, o Mescid-i Kebirde bir Abd-i Sâcid Fıtratında yaratmıştır. Hiç mümkün müdür ki: Şu Mescid-i Kebirin içindeki Sâcidlerin, Âbidlerin Mabud-u Hakikîleri; o Sâni-i Vâhid-i Ehad'den başkası olabilsin!?

Üçüncü Fıkra: الخ اِنْشَاءُ لِهَذَا Meali şudur ki: O

Mâlik-ül Mülk-i Zülcelal, Âlem-i Ekberi, bahusus Küre-i Arz yüzünü öyle bir surette İnşa ederek yapmıştır ki; birbiri içinde hadsiz daireler olup, herbir daire bir tarla hükmünde olup, vakit-bevakit, mevsim-bemevsim, asır-beasır;

eker, biçer, mahsulât alır. Mütemadiyen mülkünü çalıştırır, tasarruf eder. En büyük daire olan zerrat Âlemini bir tarla yapıp, her zaman Kâinat kadar mahsulâtı; Kudretiyle, Hikmetiyle onda eker, biçer, kaldırır. Âlem-i Şehadetten Âlem-i Gayba, Daire-i Kudretten Daire-i İlme gönderir. Sonra mutavassıt bir daire olan zemin yüzünü, aynen öyle bir mezraa yapmış ki; mevsim-bemevsim Âlemleri, enva'ları içinde eker, biçer, kaldırır. Manevî mahsulâtını dahi gaybî, uhrevî, misalî ve manevî Âlemlerine gönderir. Daha küçük bir daire olan bir bahçeyi yine yüz defa, bin defa Kudretle doldurup, Hikmetle boşalttırıyor. Daha küçük bir daire olan bir zîhayatı, meselâ bir ağacı, bir insanı, yüz defa onun kadar, ondan mahsulât alır. Demek O Mâlik-ül Mülk-i Zülcelal; küçük-büyük, cüz'î-küllî herşey'i birer model hükmünde inşa ederek, yüzler tarzda, taze taze nakışlarla münakkaş mensucat-ı san'atını onlara giydirir; cilve-i Esmasını, Mu'cizat-ı Kudretini izhar eder. Kendi mülkünde herbir şey'i, birer sahife hükmünde İnşa etmiş; her sahifede, yüzer tarzda manidar Mektubatını yazar; Hikmetinin Âyâtını İzhar eder, zîşuurlara okutturur. Şu Âlem-i Ekberi, mülk şeklinde İnşa etmekle beraber; şu insanı dahi öyle bir surette halketmiştir ve ona öyle cihazat ve âletler ve havas ve hissiyatlar ve bilhassa nefis, heva ve ihtiyaç ve iştiha ve hırs ve Dava vermiştir ki; o geniş mülkünde, bütün mülke muhtaç bir memluk hükmüne getirmiştir.

İşte hiç mümkün müdür ki: Pek büyük olan Âlem-i Zerrattan tâ bir sineğe kadar bütününü mülk ve tarla yapan ve küçük insanı, o büyük mülke nâzır ve müfettiş ve çiftçi ve tüccar ve dellâl ve âbid ve memluk yaptıran ve kendine, muhterem bir misafir ve sevgili bir muhatab ittihaz eden O Mâlik-ül Mülk-i Zülcelal'den başka, o mülke tasarruf edib, o memluke Seyyid olabilsin!?

Dördüncü Fıkra: **صَنَعَتْهُ فِي ذَاكَ الْخ** İbaresidir. Meali

şudur ki: Sani-i Zülcelal'in Âlem-i Ekberdeki San'atı o derece mani-dardır ki; o San'at, bir Kitab suretinde tezahür edib, Kâinatı bir Kitab-ı Kebir hükmüne getirdiğinden, Akl-ı Beşer, hakikî fenn-i hikmet Kütüb-hanesini ondan aldı ve ona göre yazdı. Ve o Kitab-ı Hikmet, o derece Hakikatla bağlı ve Hakikattan meded alıyor ki, büyük Kitab-ı Mübin'in bir nüshası olan Kur'an-ı Hakîm şeklinde ilân edildi. Hem nasılkı Kâinattaki San'atı, Kemal-i İntizamından Kitab şekline girdi; insandaki Sıbgatı ve Nakş-ı Hikmeti dahi, Hitab çiçeğini açtı. **Yani o San'at, o derece manidar ve hassas ve güzeldir ki; o makine-i zîhayattaki cihazatı, fonograf gibi Nutka geldi, söylettirdi. Ve öyle bir Ahsen-i Takvim içinde bir Sıbga-i Rabbaniye**

vermiş ki; o maddî, cismanî, camid kafada; manevî, gaybî, hayatdar olan Beyan ve Hitab çiçeği açıldı. Ve o insan kafasındaki Kabiliyet-i Nutk ve Beyana, o derece ulvî cihazat ve istidad verdi ki; Sultan-ı Ezelî'ye Muhatab olacak bir makamda inkişaf ettirdi, terakki verdi. Yani Fıtrat-ı İnsaniyedeki Sıbgat-ı Rabbaniye, Hitab-ı İlahî çiçeğini açtı. Hiç mümkün müdür ki: Kitab derecesine gelen bütün mevcudattaki San'ata ve Hitab makamına gelen insandaki o Sıbgata, Vâhid-i Ehad'den başkası karışabilsin... Hâşâ!..

Beşinci Fıkra: **قَدَرْتُهُ فِي ذَاكَ الْحَ** İbaresidir. Meali

şudur ki: Kudret-i İlahiye Âlem-i Ekberde, Haşmet-i Rububiyetini gösteriyor. Rahmet-i Rabbaniye ise Âlem-i Asgar olan insanda, Ni'metleri tanzim ediyor. Yani Sani'in Kudreti, Kibriya ve Celal noktasında, Kâi-natı öyle muhteşem bir saray şeklinde İcad ediyor ki; Güneş'i büyük bir elektrik lâmbası, Kamer'i kandil ve yıldızları mumlar meyveleriyle yaldızlar, elektrikler. Ve zemin yüzünü bir sofra, bir tarla, bir bahçe, bir haliçe.. ve dağları birer mahzen, birer direk, birer kal'a ve hakeza... bütün eşyayı büyük bir mikyasta o büyük sarayın levazımatı şekline getirerek, şaşıla bir surette Haşmet-i Rububiyetini gösterdiği gibi; Cemâl noktasında Rahmeti dahi en küçük zîhayata kadar her zîruha Enva'-ı Ni'metini verir, onun ile tanzim eder.. baştan aşağıya kadar Ni'metlerle süsleyip, Lütuf ve Keremle Tezyîn eder ve o Haşmeti Celaliyeye karşı Cemâl-i Rahmetini o küçücük lisanlarla o büyük lisana karşı çıkarır. Yani: Güneş ve Arş gibi büyük cirm-

ler, Haşmet Lisaniyle **يَا جَلِيلُ, يَا كَبِيرُ, يَا عَظِيمُ** dedikleri vakit; sinek ve semek gibi o küçücük zîhayatlar dahi Rahmet Lisaniyle

يَا جَمِيلُ, يَا رَحِيمُ, يَا كَرِيمُ diyerek o musika-i kübraya latif nağamatlarını katıyorlar, tatlılaştırıyorlar. Hiç mümkün müdür ki: **O Celil-i Zülcemâl'den ve o Cemil-i Zülcelal'den başka birşey, kendi başıyla şu Âlem-i Ekber ve asgara İcad cihetinde müdahale edebilsin... Hâşâ!...**

Altıncı Fıkra: **حِشْمَتُهُ فِي ذَاكَ الْحَ** İbaresidir. Meali

şudur ki: Yani, Kâinatın heyet-i mecmuasında tezahür eden Haşmet-i Rububiyet, Vahdaniyet-i İlahiyyeyi isbat edib gösterdiği gibi; zîhayatların cüz'iyatlarına mukannen erzaklarını veren Ni'met-i Rabbaniye dahi, Ehadiyet-i İlahiyyeyi isbat edib gösterir. **Vâhidiyet ise, bütün o mevcudat**

Birinindir ve Birine bakar ve Birinin İcadıdır demektir. Ehadiyet ise; herbir şeyde, Hâlık-ı Külli Şey'in ekser Esması tecelli ediyor demektir. Meselâ Güneşin ziyası, bütün zeminin yüzünü ihata ettiği haysiyetiyle, Vâhidiyet misalini gösterir. Ve herbir şeffaf cüz'de ve su katrelerinde, Güneşin ziyası ve harareti ve ziyasındaki yedi rengi ve bir nevi gölgesi bulunması, Ehadiyet misalini gösterir. Ve herbir şeyde hususan zîhayatta ve bilhassa herbir insanda; O Sani'in ekser Esması onda tecelli ettiği cihetle, Ehadiyeti gösterir.

İşte şu fıkra işaret eder ki: Kâinata tasarruf eden Haşmet-i Rububiyet, o koca Güneş'i şu zemin yüzündeki zîhayatlara bir hizmetkâr, bir lâmba, bir ocak; ve koca Küre-i Zemini onlara bir beşik, bir menzil bir ticaretgâh; ve ateşi, her yerde hazır bir aşçı ve dost; ve bulutu, süzgeç ve murdia; ve dağları, mahzen ve anbar; ve havayı, zîhayata enfas ve nüfusa yelpaze; ve suyu, yeniden hayata girenlere süt emziren daye ve hayvanata Âb-ı Hayat veren bir şerbetçi hükmüne getiren Rububiyet-i İlahiye, gayet vazih bir surette Vahdaniyet-i İlahiyeyi gösterir. Evet Hâlık-ı Vâhid'den başka kim Güneş'i Arzlılara musahhar bir Hizmetkâr eder? Ve **O Vâhid-i Ehad'den başka kim havayı Elinde tutar, pek çok Vazifelerle tavzif edib, rûy-i zeminde çevik-çalak bir Hizmetkâr eder? Ve O Vâhid-i Ehad'den başka kimin haddine düşmüştür ki, ateşi aşçı yapsın ve kibrit başı kadar bir zerrecik ateşe, binler batman eşyayı yuttursun ve hakeza...** Herbirşey, herbir unsur herbir ecrâm-ı ulviye, O Haşmet-i Rububiyet noktasında Vâhid-i Zülcelal'i gösterir.

İşte Celal ve Haşmet noktasında Vâhidiyet görüldüğü gibi, Cemâl ve Rahmet noktasında dahi Ni'met ve ihsan, Ehadiyet-i İlahiyeyi ilân eder. Çünkü zîhayatta ve bilhassa insanda, o derece san'at-ı câmia içinde; hadsiz Enva'-ı Ni'meti anlayacak, kabul edecek, isteyecek cihazat ve âletler vardır ki; bütün Kâinata tecelli eden bütün Esmasının Cilvesine mazhardır. Âdetâ bir Nokta-i Mihrakiye hükmünde, bütün Esma-i Hüsnayı birden mahiyetinin âyinesiyle gösterir ve Onunla Ehadiyet-i İlahiyeyi ilân eder.

Yedinci Fıkra:

سَكَّنَهُ فِي ذَاكَ فِي الْكُلِّ وَالْأَجْزَاءِ خَاتَمَهُ فِي هَذَا فِي الْجِسْمِ وَالْأَعْضَاءِ

Meali şudur ki: Sani-i Zülcelal Âlem-i Ekberin heyet-i mecmuasında bir Sikke-i Kübrası olduğu gibi, bütün eczasında ve enva'ında dahi birer Sikke-i Vahdet koymuştur. Âlem-i Asgar olan insanın cisminde ve yüzünde birer Hâtem-i Vahdaniyet bastığı gibi, herbir azasında dahi, birer Mühr-ü Vahdeti

vardır. Evet O Kadîr-i Zülcelal her şeyde, külliyatta ve cüz'iyatta, yıldızlarda ve zerrelere birer Sikke-i Vahdet koymuştur ki; Ona şaha-det eder. Ve birer Mühr-ü Vahdaniyet basmıştır ki, Ona delalet eder. Şu Hakikat-ı Uzma, Yirmiikinci Söz'de ve Otuzikinci Söz'de ve Otuzüç-üncü Mektub'un otuzüç aded Penceresinde gayet parlak ve kat'î bir surette izah ve isbat edildiğinden onlara havale edib, sözü keser, burada hâtime veririz.

B E Ş İ N C İ K E L İ M E : **لَهُ الْحَمْدُ** Yani: **Bütün mevcudatta**

sebeb-i medh ve sena olan Kemalât Onundur. Öyle ise, Hamd dahi Ona aid'dir. Ezelden Ebede kadar her kimden her kime karşı gelen ve gelecek Medh ü Sena Ona aid'dir. Çünkü sebeb-i medh olan Ni'met ve İhsan ve Kemal ve Cemâl ve medar-ı hamd olan herşey Onundur, Ona aid'dir. Evet Âyât-ı Kur'aniyenin işaretleriyle, bütün mevcudattan dâimî bir surette Dergâh-ı İlahiyeye giden bir Ubudiyettir, bir Tesbihtir, bir Secdedir, bir Duadır ve bir Hamd ü Senadır ki; dâimî O Dergâha gidiyor. Şu Hakikat-ı Tevhidi isbat eden bir Bürhan-ı A'zama şöyle işaret ederiz ki:

Şu Kâinata baktığımız vakit, bağıştan şeklinde; sakfı ulvî yıldızlarla yaldızlanmış, zemini zînetli mevcudatla şenlenmiş surette görünüyor. İşte şu bağıştadaki muntazam nuranî ecrâm-ı ulviye ve hikmetli ve zînetli mevcudat-ı süfliye, umumen herbiri lisan-ı mahsusuyla derler ki: Biz bir Kadîr-i Zülcelal'in Mu'cizat-ı Kudretiyiz. Bir Hâlık-ı Hakîm ve bir Sani'-i Kadîr'in Vahdetine şahadet ederiz.

Ve şu Bağıştan-ı Âlem içindeki Küre-i Arz'a bakıyoruz, görüyoruz ki: Bir bahçe şeklinde rengârenk yüzbinler süslü çiçekli nebatat taifeleri onda serilmiş ve çeşit çeşit yüzbinler enva'-ı hayvanat onda serpilmiş.

İşte şu zemin bahçesinde bütün o süslü nebatat ve zînetli hayvanat, muntazam suretleriyle ve mevzun şekilleriyle ilân ediyorlar ki: Biz birtek Sani'-i Hakîm'in San'atından birer Mu'cizesi, birer Hârîka-sıyız ve Vahdaniyetin birer dellâli, birer şahidiyiz.

Hem o bahçedeki ağaçların başlarına bakar görürüz ki: Gayet derecede alîmane, hakîmane, kerîmane, latifane, cemilane yapılmış muhtelif suretlerde meyveleri, çiçekleri görüyoruz. İşte şunlar bil'umum bir lisan ile ilân ederler ki: Biz, bir Rahman-ı Zülcemâl'in ve bir Rahîm-i Zülkema'l'in mu'ciznüma Hediyyeleriyiz, hayret-nüma İhsanlarıyız.

İşte Bağıştan-ı Kâinattaki ecrâm ve mevcudat ve Küre-i Arz bahçesindeki nebatat ve hayvanat ve eşcar ve nebatatın başlarındaki ezhar

ve semerat; nihayet derecede yüksek bir sadâ ile şehadet eder, ilân eder, derler ki: Bizim Hâlıkımız ve Musavvirimiz ve bizi hediye veren Kadîr-i Zülcemâl, Hakîm-i Bîmisal, Kerim-i Pürneval herşey'e kadirdir. Hiçbir şey Ona ağır gelmez. Hiçbir şey Daire-i Kudretinden hariç olamaz. Kudretine nisbeten, zerreler yıldızlar birdir. Küllî, cüz'î kadar kolaydır. Cüz', küll kadar kıymetlidir. En büyük, en küçük kadar Kudretine nisbeten rahattır. Küçük, büyük kadar san'atlıdır.. belki san'atça bazı küçük, büyüktten daha büyüktür. Bütün mazideki Acaib-i Kudreti olan vukuat şehadet eder ki; O Kadîr-i Mutlak, bütün istikbaldeki acaib-i imkânata muktedir. Dünyü getiren, yarını getirdiği gibi; maziye İcad eden O Zât-ı Kadîr, istikbali dahi İcad eder. Dünyayı yapan O Sani-i Hakîm, Âhireti de yapar. Evet Mabud-u Billhak yalnız O Kadîr-i Zülcelal olduğu gibi, Mahmud-u Bil'itlak yine yalnız Odur. İbadet Ona mahsus olduğu gibi, Hamd ü Sena dahi Ona hastır. Hiç mümkün müdür ki: Semavat ve Arz'ı halkeden bir Sani-i Hakîm, Semavat ve Arz'ın en mühim neticesi ve Kâinatın en mükemmel meyvesi olan insanları başıboş bıraksın, esbab ve tesadüfe havale etsin, Hikmet-i Bahiresini abesiyete kalbetsin? Hâşâ!.. Hiç mümkün müdür ki: Hakîm, Alîm bir Zât, bir ağacı gayet ehemmiyetle tedbir ve tasvir edib ve gayet derecede Hikmetle İdare ve Terbiye ettiği halde; o ağacın gayesi, faidesi olan meyvelerine bakmayıp ehemmiyet vermesin; hırsız ellere, boş yerlere dağılsın, zayi' olsun? Elbette bakmamak, ehemmiyet vermemek olamaz. Çünkü ağaca ehemmiyet vermek, meyveleri içindir...

İşte, şu Kâinatın zîşuuru ve en mükemmel meyvesi ve neticesi ve gayesi, insandır. Şu Kâinatın Sani-i Hakîm'i mümkün müdür ki, şu zîşuur meyvelerin meyveleri olan Hamd ve İbadeti, Şükür ve Muhabbeti başkalara verip Hikmet-i Bahiresini hiçe indirsin.. veyahut Kudret-i Mutlakasını acze kalbettirsin.. veyahut İlm-i Muhitini cehle çevirsin? Yüzbin defa hâşâ!

Hiç mümkün müdür ki: Şu Kâinat sarayının binasındaki Makasıd-ı Rabbaniyenin medarı olan zîşuur ve zîşuurun serfirazı olan nev'-i insanın mazhar olduğu Ni'metlere mukabil izhar ettikleri Şükür ve İbadeti, O Saray-ı Kâinatın Sani'inden başkasına gitsin. Ve O Sani-i Zülcelal, o gayet-ül gaye olan Şükür ve İbadeti başkalara gitmesine müsaade etsin.

Hem hiç mümkün müdür ki: Hadsiz Enva'-ı Ni'metiyle kendini zîşuurlara sevdiresin; ve hadsiz Mu'cizat-ı San'atıyla kendini onlara tanıttırsın; sonra onların Şükür ve İbadetlerini, Hamd ve Muhabbetlerini, Marifet ve Minnetdarlıklarını esbaba ve tabiata terkedib ehemmiyet vermesin; Hikmet-i Mutlakasını inkâr ettirsin; Saltanat-ı Rububiyetini hiçe indirsin! Yüzbin defa hâşâ ve kellâ!..

Hiç mümkün müdür ki: Bir baharı halkedemeyen ve bütün meyveleri İcad edemeyen ve yer yüzünde sikkeleri bir olan bütün elmaları İnşa edemeyen; onların bir misal-i musaggarı olan bir elmayı halkedib ve o elmayı Ni'met olarak birisine yedirsın, şükrünü kazansın, Mahmud-u Bil'ıtlak'a Hamd noktasında iştirak etsin? Hâşâ!.. Çünkü bir elmayı halkeden kim ise, bütün dünyaya gelen elmaları İcad eden yine o olabilir. Çünkü sikke birdir. Hem elmaları İcad eden kim ise, bütün dünyada medar-ı rızık olan hububat ve semeratı halkeden yine Odur. Demek en küçük cüz'î bir zîhayata, en cüz'î bir Ni'meti veren, doğrudan doğruya Kâinatın Hâlıkıdır ve Rezzak-ı Zülcelal'dir. Öyle ise Şükür ve Hamd, doğrudan doğruya Ona aid'dir. Öyle ise Hakikat-ı Kâinat, daima Hak Lisaniyle der:

لَهُ الْحَمْدُ مِنْ كُلِّ أَحَدٍ مِنَ الْأَزَلِ إِلَى الْأَبَدِ

ALTINCI KELİME : يحيى Yani: Hayat veren yalnız

Odur. Öyle ise, her şey'in Hâlıkı dahi yalnız Odur. Çünkü Kâinatın Ruhı, Nuru, Mayesi, Esası, Neticesi, Hülâsası Hayattır. Hayatı veren kim ise, bütün Kâinatın Hâlıkı da Odur. Hayatı veren elbette Odur, Hayy u Kayyum'dur.

İşte şu Mertebe-i Tevhidin Bürhan-ı A'zamına şöyle işaret ederiz ki: -Başka bir Söz'de izah ve isbat edildiği gibi- zemin yüzünün sahrasında çadırları kurulmuş gayet muhteşem zîhayatlar ordusunu görüyoruz. Evet Hayy u Kayyum'un hadsiz ordularından, her bahar mevsiminde yeni silâh altına alınmış, gaibden gelen taze bir ordu meydana çıkmış görüyoruz. Şu orduya bakıyoruz ki: Nebatat taife-lerinden ikiyüzbinden ziyade ve hayvanat milletlerinden yine yüzbinden fazla çeşit çeşit muhtelif kavimler görüyoruz. Herbir milletin, herbir taifenin elbisesi ayrı, erzakı ayrı, talimatı ayrı, terhisatı ayrı, silâhları ayrı, müddet-i askeriyeleri ayrı olduğu halde; bir Kumandan-ı A'zam hadsiz Kudret ve Hikmetiyle ve nihayetsiz İlim ve İradesiyle, bitmez Rahmetiyle, tükenmez Hazinesiyle, hiçbirini unutmayarak, şaşıрма-yarak, karıştırmayarak, geciktirmeyerek.. ayrı ayrı bütün o üçyüz binden ziyade milletleri ve taifeleri Kemal-i İntizam ile, Tamam-ı Mizan ile, vakti vaktine ayrı ayrı erzaklarını, ayrı ayrı elbiselerini, ayrı ayrı silâhlarını vererek, ayrı ayrı talimat yaptırarak, ayrı ayrı terhisat ettiğini, gözü bulunan bilmüşahede görür ve Kalbi bulunan Biaynelyakîn tasdik eder...

İşte hiç mümkün müdür ki: Şu İhya ve İdareye ve şu Terbiye ve İaşeye; o orduyu bütün Şuunatıyla ihata eden bir İlmi Muhitin ve o orduyu

bütün levazımatıyla idare eden bir Kudret-i Mutlakanın Sahibinden başkası karışabilsin, müdahale edebilsin, onda hissesi olsun!.. Yüzbinler defa hâşâ!..

Malûmdur ki: Bir taburda on millet bulunsa, ayrı ayrı techiz etmesi on tabur kadar güç olduğundan; âciz insanlar, ister istemez bir tarzda techize mecbur olmuşlar. Halbuki Hayy u Kayyum şu muhteşem ordusu içinde, üçyüzbinden ziyade milletlere, ayrı ayrı techizat-ı hayatiyeyi veriyor. Hem külfetsiz, müşkilatsız, kolay bir tarzda, hafif bir şekilde, gayet hakîmane ve intizam-perverane veriyor. Ve koca orduya, birtek lisan

ile, **هُوَ الَّذِي يُحْيِي** dedirtip; Kâinat Mescidinde O Cemaat-ı Uzmaya

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ **الْحَيُّ** okutturuyor...

YEDİNCİ KELİME: **وَيَمِيتُ** Yani: Mevti veren Odur.

Yani: Hayatı veren O olduğu gibi; Hayatı alan, mevti veren dahi yine Odur. Evet mevt, yalnız tahrib ve sönmek değildir ki esbaba verilsin, tabiata havale edilsin. Belki nasıl bir tohum zahiren ölüp çürüyor, fakat bâtinen bir sünbülün hayatına ve yoğurmasına.. yani cüz'î tohumluk hayatından, küllî sünbül hayatına geçiyor. Öyle de mevt dahi zahiren bir inhilal ve bir intıfa görüldüğü halde, Hakikatta insan için, Hayat-ı Bâkîyeye ünvan ve mukaddeme ve mebde' oluyor. Öyle ise Hayatı veren ve idare eden Kadîr-i Mutlak, yine elbette mevti dahi O İcad eder. Şu Kelime-deki Mertebe-i Uzma-yı Tevhidin bir Bürhan-ı A'zamına şöyle işaret ederiz ki: Otuzüçüncü Mektub'un Yirmidördüncü Penceresi'nde beyan edildiği gibi: **Şu mevcudat, İrade-i İlahiye ile seyyaledir. Şu Kâinat, Emr-i Rabbanî ile seyyaredir. Şu mahlûkat, İzn-i İlahî ile, zaman nehrinde mütemadiyen akıyor.. Âlem-i Gaybdan gönderiliyor, Âlem-i Şehadette vücud-u zahirî giydiriliyor, sonra Âlem-i Gayba muntazaman yağıyor, iniyor. Ve Emr-i Rabbanî ile, mütemadiyen istikbalden gelip, hâle uğrayarak teneffüs eder, maziye dökülür...**

İşte şu mahlûkatın şu seyelani, gayet hakîmane Rahmet ve İhsan Dairesinde; ve şu seyerani, gayet alîmane Hikmet ve İntizam Dairesinde; ve şu cereyanı, gayet Rahîmane Şefkat ve Mizan Dairesinde baştan aşağıya kadar Hikmetlerle Maslahatlarla Neticelerle ve Gayelerle yapılıyor. Demek bir Kadîr-i Zülcelal, bir Hakîm-i Zülkemal mütema-diyan tavaif-i mevcudatı ve her taife içindeki cüz'iyatı ve o taifelerden teşekkül eden

Âlemleri, Kudretiyle Hayat verip tavzif eder. Sonra Hikmetiyle terhis edib, mevte mazhar eder; Âlem-i Gayba gönderir. Daire-i Kudretten, Daire-i İlme çevirir. İşte hiç mümkün müdür ki: Şu Kâinatı, heyet-i mecmuasıyla çevirmeğe muktedir olmayan ve bütün zamanlara Hükmi geçmeyen ve Âlemleri Hayata ve Mevte bir ferd gibi mazhar etmeğe Kudreti yetmeyen ve baharları, bir çiçek gibi Hayat verip, yer yüzüne takıp, sonra mevt ile ondan koparıp alamayan bir Zât; mevt ve imateye sahib çıkabilsin!.. Evet en cüz'î bir zîhayatın mevti dahi, hayatı gibi bütün Hakaik-i Hayat ve Enva'-ı Mevt elinde bulunan bir Zât-ı Zülcelal'in Kanunuyla, İzniyle, Emriyle, Kuvvetiyle, İlmiyle olmak zarurîdir.

SEKİZİNCİ KELİME: **وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ** Yani:

Hayatı dâimîdir, ezeli ve ebedîdir. Mevt ve fenâ, adem ve zeval Ona ârız olamaz. Çünkü Hayat, Ona Zâtîdir. Zâtî olan, zâil olamaz. Evet ezeli olan elbette Ebedîdir. Kadîm olan, elbette Bâkîdir. Vâcib-ül Vücut olan, elbette Sermedîdir. Evet bir Hayat ki, bütün Vücut, bütün Envârıyla Onun gölgesidir. Nasıl adem Ona ârız olabilir? Evet bir Hayat ki, Vâcib bir Vücut Onun lâzımı ve ünvanıdır; elbette adem ve fenâ hiçbir cihetle Ona ârız olamaz. Evet bir Hayat ki; bütün hayatlar mütemadiyen Onun Cilvesiyle zuhura gelir ve bütün Hakaik-i Sabite-i Kâinat Ona istinad eder, Onunla kaimdir; elbette hiçbir cihetle fenâ ve zeval Ona ârız olamaz. Evet bir Hayat ki; Onun bir Lem'a-i Cilvesi, mâruz-u fenâ ve zeval olan eşya-yı kesîreye bir Vahdet verip Bekaya mazhar eder ve dağılmaktan kurtarır ve Vücudunu muhafaza eder ve bir nevi Bekaya mazhar eder. Yani Hayat; kesrete bir Vahdet verir, ibka eder. Hayat gitse; dağılır, fenâyâ gider. Elbette öyle hadsiz Lemaat-ı Hayatiye bir cilvesi olan Hayat-ı Vâcibeye, zeval ve fenâ yaşamaz. Şu Hakikata şahid-i katı', şu Kâinatın zeval ve fenâsıdır. Yani mevcudat vücudlarıyla, hayatlarıyla nasılkı O Hayy-ı Lâyemut'un Hayatına ve O Hayatın Vücub-u Vücuduna delalet ve şehadet ederler (Haşiye); öyle de: Mevtleriyle, zevalleriyle O Hayatın Bekasına, Sermediyetine delalet eder ve şehadet ederler. Çünkü mevcudat zevale gittikten sonra, arkalarında yine kendileri gibi Hayata mazhar olup yerlerine geldiklerinden gösteriyor ki; dâimî bir Zîhayat var ki, mütemadiyen Cilve-i Hayatı tazelandiriyor. Nasılkı Güneş'e karşı cereyan eden bir nehrin yüzünde kabarcıklar parlar

(Haşiye): Hazret-i İbrahim Aleyhisselâm'ın nemrud'a karşı İmate ve İhyada Güneş'in tulû' ve gurubuna intikali, cüz'î İmate ve İhyadan küllî İmate ve İhyaya intikaldir ve bir terakkidir. O delilin en parlak ve en geniş dairesini göstermektir. Yoksa bir kısım Ehl-i Tefsirin dedikleri gibi, hafî delili bırakıp, zahir delile çıkmak değildir.

gider. Gelenler aynı parlamayı gösterip, taife taife arkasında parlayıp sönüp gider. Bu sönmek, parlamak vaziyetiyle; yüksek dâimî bir Güneş'in devamına delalet ederler. Öyle de, şu mevcudat-ı seyyaredeki Hayat ve Mevtin değişimleri ve münavebeleri, bir Hayy-ı Bâkî'nin Beka ve Devamına şehadet ederler.

Evet şu mevcudat âyinelerdir. Fakat zulmet Nura âyine olduğu gibi, hem karanlık ne derece şiddetli ise o derece Nurun parlamasını gösterdiği gibi, çok cihetlerle zıddiyet noktasında âyinedarlık ederler. Meselâ: Nasılki mevcudat acziyle Kudret-i Sani'a âyinedarlık eder, fakırla Gınasına âyinedar olur. Öyle de, fenâsıyla Bekasına âyinedarlık eder. Evet zeminin yüzü ve yüzündeki eşcarın kıstaki vaziyet-i fakiraneleri ve baharda şaşaa-paş olan servet ve gınaları gayet kat'î bir surette, bir Kadîr-i Mutlak ve Ganiyy-i Alehlîtlak'ın Kudret ve Rahmetine âyinedarlık eder. Evet bütün mevcudat, güya lisan-ı hal ile, Veysel Karanî gibi şöyle Münacat ederler; derler ki:

"Yâ İlahenâ! Rabbimiz Sensin! Çünkü biz abdiz. Nefsimizin terbiyesinden âciziz. Demek bizi terbiye eden Sensin!.. Hem Sensin Hâlık! Çünkü biz mahlukuz, yapıyoruz... Hem Rezzak Sensin! Çünkü biz Rızka muhtacız, elimiz yetişmiyor. Demek bizi yapan ve Rızkımızı veren Sensin... Hem Sensin Mâlik! Çünkü biz memluküz. Bizden başkası bizde tasarruf ediyor. Demek Mâlikimiz Sensin... Hem Sen Aziz'sin, İzzet ve Azamet Sahibisin! Biz zilletimize bakıyoruz, üstümüzde bir İzzet Cilveleri var. Demek Senin İzzetinin âyinesiyiz... Hem Sensin Ganiyy-i Mutlak! Çünkü biz fakiriz. Fakrımızın eline yetişmediği bir Gına veriliyor. Demek Ganî Sensin, veren Sensin... Hem Sen Hayy-ı Bâkî'sin! Çünkü biz ölüyoruz. Ölmemizde ve dirilmemizde, bir dâimî Hayat verici Cilvesini görüyoruz.... Hem Sen Bâkî'sin! Çünkü biz, fenâ ve zevalimizde Senin Devam ve Bekanı görüyoruz... Hem Cevab veren, Atiyye veren Sensin! Çünkü biz umum mevcudat, kalî ve hâlî dillerimizle dâimî bağırp istiyoruz, Niyaz edib yalvarıyoruz. Arzularımız yerlerine geliyor, maksudlarımız veriliyor. Demek bize Cevab veren Sensin... Ve hâkeza..."

Bütün mevcudatın, küllî ve cüz'î herbirisi birer Veysel Karanî gibi, bir Münacat-ı Maneviye suretinde bir âyinedarlıkları var. Acz ve fakr ve kusurlarıyla, Kudret ve Kemal-i İlahîyi ilân ediyorlar...

DOKUZUNCU KELİME: **بَيْدَهُ الْخَيْرُ** Yani: Bütün

Hayrat Onun Elinde, bütün Hasenat Onun Defterinde, bütün İhsanat Onun Hazinesindedir. Öyle ise Hayr isteyen Ondan istemeli, iyilik arzu

eden Ona yalvarmalı... Şu Kelimenin Hakikatını kat'î bir surette göstermek için, İlm-i İlahînin hadsiz delillerinden bir geniş delilin emarelerine ve lem'alarına şöyle işaret eder ve deriz ki:

Şu Kâinatta görünen Ef'al ile Tasarruf edib İcad eden Sani'in, bir muhit İlmi var. Ve o İlim, Onun Zâtının Hâssa-i Lâzîme-i Zaruriyesidir, infikaki muhaldır. Nasılki Güneş'in Zâtı bulunup ziyası bulunmamak kabil değil; öyle de binler derece Ondan ziyade kabil değildir ki, şu muntazam mevcudatı İcad eden Zâtın İlmi ondan infikak etsin. Şu İlm-i Muhit, O Zâta lâzım olduğu gibi, taalluk cihetiyle herşey'e dahi lâzımdır. Yani, hiçbir şey Ondan gizlenmesi kabil değildir. Perdesiz, Güneş'e karşı zemin yüzündeki eşya, Güneş'i görmemesi kabil olmadığı gibi; O Alîm-i Zülcelal'in Nur-u İlmine karşı eşyanın gizlenmesi, bin derece daha gayr-ı kabildir, muhaldır. Çünkü huzur var. Yani herşey Daire-i Nazarındadır ve mukabildir ve Daire-i Şuhudundadır ve herşey'e nüfuzu var. Şu camid Güneş, şu âciz insan, şu şuursuz röntgen şuaı gibi zînurlar; hâdis, nâkıs ve ârızî oldukları halde, onların Nurları, mukabilindeki her şey'i görüp nüfuz ederlerse; elbette Vâcib ve Muhit ve Zâtî olan Nur-u İlm-i Ezelîden hiçbir şey gizlenemez ve haricinde kalamaz. Şu Hakikata işaret eden Kâinatın hadd ve hesaba gelmez alâmetleri, Âyetleri vardır. Ezcümle:

Bütün mevcudatta görünen bütün Hikmetler, O İlme işaret eder. Çünkü Hikmet ile iş görmek İlim ile olur. Hem bütün İnayetler, Tezyînatlar O İlme işaret eder. İnayetkârane, Lütufkârane iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar. Hem herbiri birer Mizan içindeki bütün intizamlı mevcudat ve herbiri birer İntizam içindeki bütün mizanlı ve ölçülü hey'at, yine O İlm-i Muhite işaret eder. Çünkü İntizam ile iş görmek, İlim ile olur. Ölçü ile, tartı ile san'atkârane yapan; elbette kuvvetli bir İlme istinaden yapar. Hem bütün mevcudatta görünen muntazam miktarlar, Hikmet ve Maslahata göre biçilmiş şekiller, bir Kazanın Düsturuyula ve Kaderin Pergârıyla tanzim edilmiş gibi meyvedar vaziyetler ve heyetler, bir İlm-i Muhiti gösteriyor.

Evet eşyaya ayrı ayrı muntazam suretler vermek, herşey'in mesalih-i hayatiyesine ve vücuduna lâıyk mahsus bir şekil vermek, bir İlm-i Muhit ile olur, başka surette olamaz...

Hem bütün zîhayata, herbirisine lâıyk bir tarzda, münasib vakitte, ummadığı yerde Rızıklarını vermek; bir İlm-i Muhit ile olur. Çünkü Rızkı gönderen; Rızka muhtaç olanları bilecek, tanıyacak, vaktini bilecek, ihtiyacını idrak edecek, sonra Rızkını lâıyk bir tarzda verebilir.

Hem umum zîhayatın, ibham ünvanı altında bir Kanun-u Taayyüne bağlı olan ecelleri, ölümleri bir İlm-i Muhiti gösteriyor. Çünkü her taifenin, gerçi ferdlerin zahiren muayyen bir vakt-i eceli görünmüyor, fakat o taifenin iki had ortasında mahdud bir zamanda ecelleri muayyendir. O ecel hengamında, o şey'in arkasında vazifesini idame edecek olan neticesinin, meyvesinin, çekirdeğinin muhafazası ve bir taze hayata inkılâb ettirmesi; yine O İlm-i Muhiti gösteriyor.

Hem bütün mevcudata şamil, herbir mevcuda lâıyk bir surette Rahmetin Taltifatı; bir Rahmet-i Vasia içinde bir İlm-i Muhiti gösteriyor. Çünkü meselâ zîhayatın etfallerini süt ile iâşe eden ve zeminin suya muhtaç nebatatına yağmur ile yardım eden; elbette etfali tanır, ihtiyaçlarını bilir ve o nebatatı görür ve yağmurun onlara lüzumunu derkeder sonra gönderir.. ve hakeza... Bütün Hikmetli, inayetli Rahmetinin hadsiz Cilverleri; bir İlm-i Muhiti gösteriyor.

Hem bütün eşyanın san'atındaki İhtimamat ve san'atkârane Tasvirat ve mahirane Tezînat, bir İlm-i Muhiti gösteriyor. Çünkü binler vaziyet-i muhtemele içinde, muntazam ve müzeyyen, san'atlı ve Hikmetli bir vaziyeti intihab etmek, derin bir İlim ile olur. Bütün eşyadaki şu tarz-ı intihabat, bir İlm-i Muhiti gösteriyor.

Hem İcad ve İbda'-ı Eşyada Kemal-i Sühulet, bir İlm-i Ekmele delalet eder. Çünkü bir işde kolaylık ve bir vaziyette sühulet, Derece-i İlim ve meharetle mütenasibdir. Ne kadar ziyade bilse, o derece kolay yapar.

İşte şu Sırра binaen herbiri birer Mu'cize-i San'at olan mevcu-data bakıyoruz ki; hayret-nüma bir derecede sühuletle, kolaylıkla, külfetsiz, dağdağasız, kısa bir zamanda fakat mu'ciznüma bir surette İcad edilir. Demek hadsiz bir İlim vardır ki, hadsiz sühuletle yapılır ve hakeza... Mezkûr emareler gibi binler alâmet-i sadıka var ki, şu Kâinatта tasarruf eden Zâtın muhit bir İlmi vardır. Ve herşey'i bütün şuunatıyla bilir, sonra yapar. Madem şu Kâinat Sahibinin böyle bir İlmi vardır; elbette insanları ve insanların amellerini görür ve insanlar neye lâıyk ve müstehak olduklarını bilir, Hikmet ve Rahmetin muktezasına göre onlarla muamele eder ve edecek.

Ey insan! Aklını başına al.. dikkat et! Nasıl bir Zât seni bilir ve bakar, bil ve ayıl!..

Eğer denilse: Yalnız İlim kâfi değildir, İrade dahi lâzımdır. İrade olmazsa, İlim kâfi gelmez?

Elcevab: Bütün mevcudat nasılkı bir İlm-i Muhite delalet ve şehadet

eder. Öyle de: O İlm-i Muhit Sahibinin İrade-i Külliyesine dahi delalet eder. Şöyle ki: Herbir şey'e, hususan herbir zîhayata pek çok müşevveş ihtimalât içinde, muayyen bir ihtimal ile ve pek çok akîm yollar içinde neticeli bir yol ile ve pek çok imkânât içinde mütereddid iken gayet muntazam bir teşahhus verilmesi; hadsiz cihetlerle bir İrade-i Külliye gösteriyor. Çünkü herşey'in Vücudunu ihata eden hadsiz imkânât ve ihtimalât içinde ve semeresiz akîm yollarda ve karışık ve yeknesak sel gibi mizansız akan camid unsurlardan gayet hassas bir ölçü ile, nazik bir tartı ile ve gayet ince bir İntizam ile, nazenin bir Nizam ile verilen mevzun şekil ve muntazam teşahhus; bizzarure ve bilbedahe belki bilmüşahede, bir İrade-i Külliye'nin Eseri olduğunu gösterir. Çünkü hadsiz vaziyetler içinde bir vaziyeti intihab etmek; bir Tahsis, bir Tercih, bir Kasd ve bir İrade ile olur ve amd ve arzu ile tahsis edilir. Elbette Tahsis, bir muhassısı iktiza eder. Tercih, bir müreccih ister. Muhassıs ve müreccih ise İradedir. Meselâ: İnsan gibi yüzler muhtelif cihazat ve âlâtın makinası hükmünde olan bir vücudun, bir katre sudan.. ve yüzer muhtelif azası bulunan bir kuşun, basit bir yumurtadan.. ve yüzer muhtelif kısımlara ayrılan bir ağacın, basit bir çekirdekten İcadları; Kudret ve İlme şehadet ettikleri gibi, gayet kat'î ve zarurî bir tarzda onların Sani'inde bir İrade-i Külliye'ye delalet ederler ki, o İrade ile, o şey'in herşey'ini tahsis eder ve o İrade ile her cüz'üne, her uzvuna, her kısmına ayrı, has bir şekil verir.. bir vaziyet giydirir.

E l h a s ı l : Nasılkı eşyada, meselâ hayvanattaki ehemmiyetli azanın, Esasat ve Netaic itibariyle birbirlerine benzeyişleri ve Tefavuk-ları ve birtek Sikke-i Vahdet izhar etmeleri, nasıl kat'î olarak delalet ediyor ki; umum hayvanatın Sani'i birdir, Vâhid'dir, Ehad'dir. Öyle de: O hayvanatın ayrı ayrı teşahhusları ve sîmalarındaki başka başka hikmetli taayyün ve temeyyüzleri delalet eder ki; onların Sani-i Vâhid'i, Fâil-i Muhtardır ve İradelidir; istediğini yapar, istemediğini yapmaz; Kasd ve İrade ile işler. Madem İlm-i İlahîye ve İrade-i Rabbaniyeye mevcudat adedince, belki mevcudatın şuunatı adedince delalet ve şehadet vardır. Elbette bir kısım feylesofların İrade-i İlahiyeyi nefy ve bir kısım ehl-i bid'atın Kaderi inkâr ve bir kısım ehl-i dalâlet'in, cüz'iyata adem-i ittılâmı iddia etmeleri ve tabiiyyunun, bir kısım mevcudatı tabiat ve esbaba isnad etmeleri; mevcudat adedince muzaaf bir yalancılıktır ve mevcudatın şuunatı adedince muzaaf bir dalâlet divaneliğidir. Çünkü hadsiz şehadet-i sadıkayı tekzib eden, hadsiz bir yalancılık işlemiştir.

İşte, Meşiet-i İlahiye ile vücuda gelen işlerde; **إِنْ شَاءَ اللَّهُ** yerinde, bilerek "tabîi tabîi" demek, ne kadar hata ve muhalif-i hakikat olduğunu kıyas et...

ONUNCU KELİME : **وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** Yani:

Hiçbir şey Ona ağır gelemmez. Daire-i İmkânda ne kadar eşya var, o eşya-ya gayet kolay Vücut giydirebilir. Ve o derece Ona kolay ve rahattır ki:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَخ Sırrıyla, güya yalnız emreder, yapılır.

Nasılki gayet mahir bir san'atkâr; ziyade kolay bir tarzda, elini işe dokundurur dokundurmaz, makina gibi işler. Ve o sür'at ve mehareti ifade için denilir ki: O iş ve san'at, ona o kadar musahhardır ki; güya emriyle, dokunmasıyla işler oluyor; san'atlar vücuda geliyor. Öyle de: Kadîr-i Zülcelal'in Kudretine karşı eşyanın nihayet derecede musahhariyet ve itaatine ve O Kudretin nihayet derecede külfetsiz ve sühuletle iş gördüğüne işareten,

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Ferman eder. Şu Hakikat-ı Uzmanın hadsiz Esrarından beş Sırrını beş Nüktede beyan edeceğiz:

Birincisi: Kudret-i İlahiye nisbeten en büyük şey, en küçük şey kadar kolaydır. Bir nev'in umum efradıyla İcadı, bir ferd kadar külfetsiz ve rahattır. Cennet'i halketmek, bir bahar kadar kolaydır. Bir baharı İcad etmek, bir çiçek kadar rahattır. Şu Sırrı izah ve isbat eden Haşre dair Onuncu Söz'ün âhırinde, hem Melaike ve Beka-i Ruh ve Haşre dair Yirmidokuzuncu Söz'de Haşir mes'elesinde, İkinci Esas'ın beyanında zikredilen "**Nuraniyet Sırrı**", "**Şeffafiyet Sırrı**", "**Mukabele Sırrı**", "**Müvazene Sırrı**", "**İntizam Sırrı**", "**İtaat Sırrı**", altı temsil ile isbat edilerek gösterilmiştir ki: Kudret-i İlahiye nisbeten yıldızlar, zerreler gibi kolaydır; hadsiz efrad bir ferd kadar külfetsiz ve rahatça İcad edilir. Madem o iki Söz'de bu altı Sır isbat edilmiş, onlara havale ederek burada kısa keseriz.

İkincisi: Kudret-i İlahiye nisbeten herşey müsavi olduğuna delil-i katı' ve Bürhan-ı Satı' şudur ki: Hayvanat ve nebatatın İcadında, gözümüzle görüyoruz, hadsiz bir sehavet ve kesret içinde, nihayet derecede bir itkan, bir hüsn-ü san'at bulunuyor. Hem nihayet derecede karışıklık ve ihtilat içinde, nihayet derecede bir imtiyaz ve tefrik görünüyor. Hem nihayet derecede mebzuliyet ve vüs'at içinde, nihayet derecede san'atça kıymetdarlık ve hilkatça güzellik bulunuyor. Hem nihayet derecede san'atkârane bir surette, çok cihazata ve çok zamana muhtaç olmakla beraber; gayet derecede sühuletle ve sür'atle İcad ediliyor. Âdeta birden ve hiçten o Mu'cizat-ı San'at vücuda geliyor.

İşte bilmüşahede her mevsimde rûy-i zeminde gördüğümüz bu Faaliyet-i Kudret, kat'iyen delalet eder ki: Şu ef'alın menba'ı olan Kudrete nisbeten; en büyük şey, en küçük şey kadar kolaydır ve hadsiz efradın İcadı ve İdareleri, bir ferd kadar rahatça İcad ve İdare edilir.

Ü ç ü n c ü s ü : Şu Kâinatta, şu görünen Tasarrufat ve Ef'al ile hükmeden Sâni'-i Kadîr'in Kudretine nisbeten, en büyük küll en küçük cüz' kadar kolay gelir. Efradça kesretli bir küllînin İcadı, bir tek cüz'ünün İcadı kadar sühuletlidir. Ve en âdi bir cüz'îde, en yüksek bir Kıymet-i San'at gösterilebilir. Şu Hakikatın Sırr-ı Hikmeti üç menba'dan çıkar:

Evvelâ: İmdad-ı Vâhidiyetten.

Sâniyen: Yüsr-ü Vahdetten.

Sâlisen: Tecelli-i Ehadiyetten.

Birinci menba' olan İmdad-ı Vâhidiyet: Yani herşey ve bütün eşya, bir tek zâtın mülkü olsa; o vakit Vâhidiyet cihetiyle herbir şey'in arkasında, bütün eşyanın kuvvetini tahşid edebilir. Ve bütün eşya, birtek şey gibi kolayca idare edilir. Şu Sırrı, şöyle bir temsil ile fehme takrib için deriz; meselâ: Nasılki bir memleketin tek bir padişahı bulunsa, o padişah o Vahdet-i Saltanat Kanunu cihetiyle, herbir neferin arkasında bir ordu kuvvet-i maneviyesini tahşid edebilir.. ve edebildiği için; o tek nefer, bir şahı esir edebilir ve şahın fevkinde padişahı namına hükm-edebilir. Hem o padişah, Vâhidiyet-i Saltanat Sırrıyla, bir neferi ve bir memuru istihdam ve idare ettiği gibi, bütün orduyu ve bütün memurlarını idare edebilir. Güya Vâhidiyet-i Saltanat Sırrıyla herkesi, herşey'i, bir ferdin imdadına gönderebilir. Ve herbir ferdi, bütün efrad kadar bir kuvvete istinad edebilir; yani ondan meded alabilir. Eğer o Vâhidiyet-i Saltanat ipi çözülse ve başıbozukluğa dönse; o vakit herbir nefer, hadsiz bir kuvveti birden kaybedib, yüksek bir makam-ı nüfuzdan sukut eder, âdi bir adam makamına gelir. Ve onların idare ve istihdamları, efrad adedince müşkilat

peyda eder. Aynen öyle de **وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی** şu Kâinatın Sani'i, Vâhid olduğundan; herbir şeye karşı, bütün eşyaya müteveccih olan Esmayı tahşid eder. Ve nihayetsiz bir san'atla, kıymetdar bir surette İcad eder. Lüzum olsa, bütün eşya ile birtek şey'e bakar, baktırır, meded verir ve kuvvetli yapar. Ve bütün eşyayı dahi o Vâhidiyet Sırrıyla; birtek şey gibi İcad eder, Tasarruf eder, İdare eder.

İşte, şu İmdad-ı Vâhidiyet Sırrıyladır ki; şu Kâinatta nihayet derecede mebzuliyet ve ucuzluk içinde, nihayet derecede san'atça ve kıymetçe yüksek ve âlî bir keyfiyet görünüyör.

İkinci menba' olan Yüsr-ü Vahdet: Yani birlik usûlüyle bir merkezde, bir elden, bir kanunla olan işler; gayet derecede kolaylık veriyor. Müteaddid merkezlere, müteaddid kanuna, müteaddid ellere dağılsa müşkilât peyda eder. Meselâ: Nasılki bir ordunun bütün neferatının bir merkezden, bir kanunla, bir kumandan-ı a'zam emriyle esasat-ı techiziyeleri yapılsa; birtek nefer kadar kolay olur. Eğer ayrı ayrı fabrikalarda, ayrı ayrı merkezlerde techizatları yapılsa; bir ordunun techizine lâzım olan bütün askerî fabrikalar, birtek neferin techizatı için lâzım gelir. Demek eğer Vahdete istinad edilse; bir ordu, bir nefer kadar kolay olur. Eğer Vahdet olmazsa; bir nefer, bir ordu kadar techizin esasatı cihetinde müşkilât peyda eder. Hem bir ağacın meyvelerine -Vahdet noktasında- bir merkeze, bir kanuna, bir köke istinaden madde-i hayatiye verilse; binler meyveler, tek bir meyve gibi kolay olur. Eğer herbir meyve, ayrı ayrı merkeze rabtedilse ve ayrı ayrı yerden mevadd-ı hayatiyeleri gönderilse; herbir meyve, bütün ağaç kadar müşkilât peyda eder. Çünkü bütün ağaca lâzım olan mevadd-ı hayatiye, herbir meyve için dahi lâzımdır.

İşte şu iki temsil gibi, **وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى** şu Kâinatın Sani'i, Vâhid-i Ehad olduğu için, Vahdetle iş görür ve Vahdetle iş gördüğü için, bütün eşya birtek şey kadar kolay olur. Hem birtek şeyi, san'atça bütün eşya kadar kıymetli yapabilir. Ve hadsiz efradı, gayet kıymetdar bir surette İcad ederek; şu görünen hadsiz mebzuliyet ve nihayetsiz ucuzluk lisaniyle, Cûdu Mutlakını gösterir ve hadsiz sehavetini ve nihayetsiz Hallakîyetini izhar eder.

Üçüncü menba' olan Tecelli-i Ehadiyet: Yani Sani-i Zülcelal cisim ve cismanî olmadığı için, zaman ve mekân Onu kayıd altına alamaz. Ve kevn ü mekân, Onun Şuhuduna ve Huzuruna müdahale edemez. Ve vesait ve ecrâm, Onun fiiline perde çekemez. Teveccü-hünde tecezzi ve inkısam olmaz. Bir şey, bir şey'e mani olmaz. Hadsiz ef'ali, bir fiil gibi yapar. Onun içindir ki; bir çekirdekte koca bir ağacı manen dercettiği gibi, bir Âlemi birtek ferdde dercedebilir. Bütün Âlem, birtek ferd gibi Dest-i Kudretinde çevrilir. Şu Sırrı başka Sözlerde izah ettiğimiz gibi, deriz ki: Nasılki Nuraniyet itibariyle bir derece kayıdsız olan Güneş'in timsali, herbir cilalı parlak şeyde temessül eder. Binlerle, milyonlarla âyineler nuruna mukabil gelse, birtek âyine gibi inkısam etmeden bizzât herbirinde cilve-i misaliyesi bulunur. Eğer âyinenin istidadı olsa, Güneş azametiyle onda âsârını gösterebilir. Bir şey, bir şey'e mani olamaz. Binler, bir gibi ve binler yere, bir yer gibi kolay girer. Herbir yer, binler yer kadar o güneşin cilvesine mazhar olur. İşte

وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی

şu Kâinat Sani'-i Zülcelalinin Nur olan bütün Sıfâtıyla ve Nuranî olan bütün Esmasıyla, Teveccüh-ü Ehadiyet Sırrıyla öyle bir Tecellisi var ki; hiçbir yerde olmadığı halde, her yerde hazır ve nâzırdır. Teveccühünde inkısam olmaz. Aynı anda, her yerde, külfetsiz, müzahamesiz her işi yapar.

İşte şu İmdad-ı Vâhidiyet ve Yüsr-ü Vahdet ve Tecelli-i Ehadi-yet Sırrıyladır ki; bütün mevcudat, birtek Sani'a verildiği vakit; o bütün mevcudat, bir tek mevcud gibi kolay ve sühuletlı olur. Ve herbir mevcud, hüsn-ü san'atça, bütün mevcudat kadar kıymetli olabilir. Nasılki mevcudatın hadsiz mebzuliyeti içinde, herbir ferdde hadsiz dekaik-ı san'atın bulunması bu Hakikatı gösteriyor. Eğer o mevcudat, doğrudan doğruya birtek Sani'a verilmezse; o zaman herbir mevcud, bütün mevcudat kadar müşkilatlı olur ve bütün mevcudat, birtek mevcud kıymetine sukut eder, iner. Şu halde ya hiçbir şey vücuda gelmeyecek veya gelse de kıymetsiz, hiçe inecektir.

İşte şu Sırdandır ki: Ehl-i felsefenin en ziyade ileri gidenleri olan sofestaîler, Tarîk-ı Haktan yüzlerini çevirdiklerinden, küfür ve dalâlet tarîkına bakmışlar; görmüşler ki: Şirk yolu, Tarîk-ı Haktan ve Tevhid Yolundan yüzbin defa daha müşkilâtlıdır, nihayet derecede gayr-ı makuldür. Onun için bilmeceburiye herşey'in vücudunu inkâr ederek Akıldan istifa etmişler.

D ö r d ü n c ü s ü : Şu Kâinatta şu görünen Ef'al ile tasarruf eden Zât-ı Kadîr'in Kudretine nisbeten Cennet'in İcadı, bir bahar kadar kolay ve bir baharın İcadı, bir çiçek kadar kolaydır. Ve bir çiçeğin mehasin-i san'atı ve letaif-i hilkatı, bir bahar kadar letafetli ve kıymetli olabilir. Şu Hakikatın Sırrı üç şeydir:

B i r i n c i s i : Sani'deki Vücub ile Tecerrüd.

İ k i n c i s i : Mahiyetinin mübayenetiyle Adem-i Takayyüd.

Ü ç ü n c ü s ü : Adem-i Tahayyüz ile Adem-i Tecezzidir.

B i r i n c i S ı r : Vücub ve Tecerrüdün hadsiz kolaylığa ve nihayetsiz sühulete sebebiyet vermeleri, gayet derin bir Sırdır. Onu bir temsil ile fehme takrib edeceğiz. Şöyle ki:

Vücud mertebeleri muhtelifdir. Ve Vücud Âlemleri ayrı ayrıdır. Ayrı ayrı oldukları için, Vücutda rüsuha bulunan bir Tabaka-i Vücutun bir zerresi, o tabakadan daha hafif bir Tabaka-i Vücutun bir dağı kadardır

ve o dağı istiab eder. Meselâ: Âlem-i Şehadetten olan kafadaki hardal kadar kuvve-i hâfıza Âlem-i Manadan bir Kütübhaneye kadar Vücudu içine alır. Ve Âlem-i Haricîden olan tırnak kadar bir Âyine-i Vücudun, Âlem-i Misal tabakasından koca bir şehri içine alır. Ve o Âlem-i Haricîden olan o âyine ve o hâfızanın şuurları ve kuvve-i icadiyeleri olsaydı, bir zerrecik Vücud-u Haricîleri kuvvetiyle, o Vücud-u Manevîde ve Misalîde hadsiz Tasarrufat ve Tahavvülât yapabilirlerdi. **Demek Vücud Rüşuh peyda ettikçe, kuvvet ziyadeleşir; az bir şey, çok hükmüne geçer. Hususan vücud Rüşuh-u Tam kazandıktan sonra, maddeden mücerred ise, kayıd altına girmezse; o vakit cüz'î bir cilvesi, sair hafif Tabakat-ı Vücudun çok Âlemlerini çevirebilir.**

İşte **وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى** şu Kâinatın Sani-i Zülcelali, Vâcib-ül

Vücud'dur. **Yani: Onun Vücudu Zâtîdir, Ezelîdir, Ebedîdir, ademi mümteni'dir, zevali muhaldır ve Tabakat-ı Vücudun en Rasihi, en Esaslısı, en Kuvvetlisi, en Mükemmelidir. Sair Tabakat-ı Vücud, Onun Vücuduna nisbeten gayet zâif bir gölge hükmündedir.** Ve o derece Vücud-u Vâcib Rasih ve Hakikatlı ve Vücud-u Mümkinat o derece hafif ve zâiftir ki; Muhyiddin-i Arabî gibi çok Ehl-i Tahkik, sair Tabakat-ı Vücudu,

evham ve hayal derecesine indirmişler; **لَا مَوْجُودَ إِلَّا هُوَ** demişler. Yani:

Vücud-u Vâcib'e nisbeten başka şeylere Vücud denilmemeli; onlar, Vücud ünvanına lââyık degillerdir diye hükmetmişler.

İşte Vâcib-ül Vücud'un hem Vâcib, hem Zâtî olan Kudretine karşı; mevcudatın hem hâdis, hem ârızî Vücudları ve mümkinatın hem kararsız, hem kuvvetsiz sübutları; elbette nihayet derecede kolay ve hafif gelir. Bütün Ruhları Haşr-i A'zamda İhya edib muhakeme etmek; bir baharda, belki bir bahçede, belki bir ağaçta Haşr ve Neşrettiği yaprak ve çiçek ve meyveler kadar kolaydır.

İ k i n c i S ı r : Mübayaenet-i Mahiyet ve Adem-i Takayyüdün kolaylığa sebebiyeti ise şudur ki: Sani-i Kâinat, elbette Kâinat cinsinden değildir. Mahiyeti, hiçbir mahiyete benzemez. Öyle ise: Kâinat dairesindeki manialar, kayıtlar Onun önüne geçemez; Onun İcraatını takyid edemez. Bütün Kâinatı birden tasarruf edib çevirebilir. Eğer Kâinat yüzündeki görünen Tasarrufat ve Ef'al, Kâinata havale edilse, o kadar müşkilât ve karışıklığa sebebiyet verir ki; hiçbir İntizam kalmadığı gibi, hiçbir şey dahi Vücutta kalmaz; belki Vücuta gelemmez. Meselâ: Nasılki

kemerli kubbelerdeki ustalık san'atı, o kubbedeki taşlara havale edilse ve bir taburun zabite aid idaresi, neferata bırakılsa; ya hiç Vücuda gelmez veyahut çok müşkilât ve karışıklık içinde intizamsız bir vaziyet alacak. Halbuki o kubbelerdeki taşlara vaziyet vermek için, taş nev'inden olmayan bir ustaya verilse ve taburdaki neferatın idaresi, mertebe itibariyle zabıtlık mahiyetini haiz olan bir zabite havale edilse; hem san'at kolay olur, hem tedbir ve idare sühuletlidir olur. Çünkü taşlar ve neferler birbirine mani' olurlar; usta ve zabıt ise, manisiz her noktaya bakar, idare eder.

İşte **وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی** Vâcib-ül Vücud'un Mahiyet-i Kudsiyesi,

mahiyat-ı mümkinat cinsinden değildir. Belki bütün Hakaik-i Kâinat, O Mahiyetin Esma-i Hüsnasından olan Hak İsmi'nin şualarıdır. Madem Mahiyet-i Mukaddesesi hem Vâcib-ül Vücud'dur, hem maddeden mücerredir, hem bütün mahiyata muhaliftir; misli, misali, mes'ûli yoktur. Elbette O Zât-ı Zülcelal'in O Kudret-i Ezeliyesine nisbeten bütün Kâinatın İdaresi ve Terbiyesi; bir bahar, belki bir ağaç kadar kolaydır. Haşr-i A'zam ve Dâr-ı Âhîret, Cennet ve Cehennem'in İcadı; bir güz mevsiminde ölmüş ağaçların yeniden bir baharda İhyaları kadar kolaydır.

Üç ü n c ü S ı r : Adem-i tahayyüz ve adem-i tecezzinin nihayet derecede olan kolaylığa sebebiyet vermelerinin Sırrı ise şudur ki: Madem Sani'-i Kadîr mekândan münezzehtir, elbette Kudretiyle her mekânda Hazır sayılır. Ve madem tecezzi ve inkısam yoktur; elbette her şeye karşı, bütün Esmasıyla müteveccih olabilir. Ve madem her yerde Hazır ve herşey'e müteveccih olur.. öyle ise mevcudat ve vesait ve ecrâm Onun Ef'aline mümanaat etmez, ta'vîk etmez, belki hiç lüzum yok. Faraza lüzum olsa, elektriğin telleri gibi ve ağacın dalları gibi ve insanın damarları gibi; eşya, vesile-i teshilat ve vasıta-i vusul-ü hayat ve sebep-i sür'at-i ef'al hükmüne geçer. Ta'vîk, takyid, men' ve müdahale şöyle dursun; belki teshil ve tesri' ve îsale vesile hükmüne geçer. Demek Kadîr-i Zülcelal'in Tasarrufat-ı Kudretine herşey İtaat ve İnkıyad cihet-inde -ihtiyaç yok- eğer ihtiyaç olsa kolaylığa vesile olur.

E l h a s ı l : Sani'-i Kadîr külfetsiz, mualecesiz, sür'atle, sühuletle herşey'i o şey'e lâıyk bir surette halkeder. Külliyyatı, cüz'iyat kadar kolay İcad eder. Cüz'iyatı, külliyyat kadar san'atlı halkeder. Evet Külliyyatı ve Semavatı ve Arzı halkeden kimse, Semavat ve Arzda olan cüz'iyatı ve efrad-ı zîhayatiyeyi halkeden elbette yine Odur ve Ondan başka olamaz. Çünkü o küçük cüz'iyat; o külliyyatın meyveleri, çekirdekleri,

misal-i musaggarlarıdır. Hem o cüz'iyatı İcad eden kim ise, cüz'iyatı ihata eden unsurları ve Semavat ve Arzı dahi O halketmiştir. Çünkü görüyoruz ki; cüz'iyat külliyata nisbeten birer çekirdek, birer küçük nüsha hükmündedir. Öyle ise o cüz'ileri halkeden Zâtın Elinde, Anasır-ı Külliye ve Semavat ve Arz bulunmalıdır. Tâ ki, Hikmetinin Düstur-larıyla ve İlminin Mizanlarıyla o küllî ve muhit mevcudatın hülâsalarını, manalarını, nümunelerini; o küçücük misal-i musaggarlar hükmünde olan cüz'iyatta dercedebilsin. Evet acaib-i san'at ve garaib-i hilkat noktasında cüz'iyat, külliyattan geri değil; çiçekler, yıldızlardan aşağı değil; çekirdekler, ağaçların madûnunda değil; belki çekirdekteki Nakş-ı Kader olan manevî ağaç, bağdaki Nesc-i Kudret olan mücessem ağaçtan daha acıdır. Ve Hilkat-ı İnsaniye, Hilkat-ı Âlemden daha acıdır. Nasılki bir cevher-i ferd üstünde, esîr zerratiyla bir Kur'an-ı Hikmet yazılsa, Semavat yüzündeki yıldızlarla yazılan bir Kur'an-ı Azametden kıymetçe daha ehemmiyetli olabilir. Öyle de; çok küçük cüz'iyatlar var, Mu'cizat-ı San'atça külliyattan üstündür.

Beşinci si: Sâbık beyanatımızda, İcad-ı Mahlûkatta görünen hadsiz kolaylık, gayet derecede çabukluk, nihayetsiz sür'at-i ef'al, nihayetsiz sühuletle İcad-ı Eşyanın Sırlarını, Hikmetlerini bir derece gösterdik. İşte şu nihayetsiz sür'at ve hadsiz sühuletle vücud-u eşya, Ehl-i Hidayete şöyle kat'î bir kanaat verir ki: Mahlûkatı İcad eden Zâtın Kudretine nisbeten; Cennetler baharlar kadar, baharlar bahçeler kadar, bahçeler çiçekler kadar kolay gelir.

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ Sırrıyla, nev'-i beşerin Haşr ve Neşri, birtek nefsin İmate ve İhyası gibi sühuletlidir.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيِّحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ tasrihiyle, bütün insanları Haşirde İhya etmek; istirahat için dağılan bir orduyu bir boru sesiyle toplamak kadar kolaydır.

İşte şu hadsiz sür'at ve nihayetsiz sühulet, bilbedahe Kudret-i Sani'in Kemaline ve herşey Ona nisbeten kolay olduğuna delil-i kat'î ve bürhan-ı yakînî olduğu halde; ehl-i dalâletin nazarında, Sani'in Kudretiyle eşyanın teşkili ve İcadı -ki, Vücub derecesinde sühuletlidir. Bin derece muhal olan- kendi kendine teşekkül ile iltibasa sebep olmuştur. Yani bazı âdi şeylerin Vücuda gelmelerini çok kolay gördükleri için, onların teşkilini, teşekkül tevehhüm ediyorlar. Yani İcad edilmiyorlar, belki kendi kendine Vücud buluyorlar. İşte gel ahmaklığın nihayetsiz derecatına

bak ki; nihayetsiz bir Kudretin delilini, onun ademine delil yapar; nihayetsiz muhalât kapısını açar. Çünkü o halde Sani'-i Âlem'e lâzım olan nihayetsiz Kudret ve muhit İlim gibi Evsaf-ı Kemal, her mahlukun her zerresine verilmek lâzım gelir; tâ kendi kendine teşekkül edebilsin...

ONBİRİNCİ KELİME: **وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ** Yani: Dâr-ı Fâniden

Dâr-ı Bâkîye dönülecek ve Kadîm-i Bâkî'nin Makarr-ı Saltanat-ı Ebediyesine gidilecek ve kesret-i esbabdan Vâhid-i Zülcelal'in Daire-i Kudretine gidilecek, dünyadan Âhirete geçilecek. Merciiniz Onun Dergâhıdır, melceiniz Onun Rahmetidir ve hakeza...

Şu Kelimenin bunlar gibi ifade ettiği pek çok Hakikatlar var. Şu Hakikatların içinde, Saadet-i Ebediye ile Cennet'e döneceğinizi ifade eden Hakikat ise: Onuncu Söz'ün oniki Bürhan-ı Kat'î-yi Yakîniyle ve Yirmidokuzuncu Söz'ün pek çok Delail-i Katıyı tazammun eden altı Esasıyla o derece kat'î isbat edilmiştir ki, başka beyana hacet bırak-mıyor. Gurub eden güneşin ertesi sabah yeniden tulû' edeceği kat'iyetinde, o iki Söz isbat etmişler ki: **Şu dünyanın manevî güneşi olan Hayat dahi, harab-ı dünya ile gurubundan sonra Haşrin Sabahında bâkî bir surette tulû' edecektir. Ve cinn ve insin bir kısmı Saadet-i Ebediyeye ve bir kısmı da şekavet-i ebediyeye mazhar olacaktır.** Madem Onuncu ve Yirmidokuzuncu Sözler bu Hakikatı kemaliyle isbat etmişler, sözü Onlara havale edib yalnız deriz ki: Sâbık beyanatta kat'î isbat edildiği üzere: **Nihayetsiz bir İlm-i Muhit ve hadsiz bir İrade-i Külliye ve nihayetsiz bir Kudret-i Mutlaka Sahibi olan şu Kâinatın Sani-i Hakîm'i ve şu insanların Hâlık-ı Rahîm'i bütün Semavî Kitapları ve Fermanlarıyla Cennet'i ve Saadet-i Ebediyeyi nev'-i beşerin Ehl-i İmanına va'detmiştir. Madem va'detmiştir, elbette yapacaktır. Çünkü Va'dinde hulf etmek Ona muhaldır. Çünkü Va'dini îfa etmemek, gayet çirkin bir noksandır. Kâmil-i Mutlak noksandan münezze ve mukaddestir. Va'dettiğini yapmamak, ya cehlinden veya aczinden yapamaz. Halbuki O Kadîr-i Mutlak ve Âlîm-i Külli Şey hakkında cehl ve acz muhal olduğundan, hulf-ü va'd dahi muhaldır.** Hem başta Fahr-i Âlem Aleyhissalâtu Vesselâm olarak bütün Enbiya ve Evliya ve Asfiya ve Ehl-i İman mütemadiyen O Rahîm-i Kerim'den, va'dettiği Saadet-i Ebediyeyi rica edib yalvarıyorlar ve Niyaz edib istiyorlar. Hem bütün Esmâ-i Hüsnâ ile beraber istiyorlar. Çünkü başta Şefkati ve Rahmeti, Adaleti ve Hikmeti ve Rahman ve Rahîm, Âdil ve Hakîm İsimleri ve Rububiyeti ve Saltanatı ve Rab ve Allah İsimleri

gibi ekser Esmâ-i Hüsnâsı, Daire-i Âhireti ve Saadet-i Ebediyeyi iktiza ve istilzam ederler ve tahakkukuna şehadet ve delalet ediyorlar. Belki - Onuncu Söz'de isbat edildiği gibi- bütün mevcudat bütün Hakaikıyla Dâr-ı Âhirete işaret ediyorlar. Hem Ferman-ı A'zam olan Kur'an-ı Hakîm binler Âyât ve Beyyinatıyla ve Berahin-i Sadîka-i Kat'îyyesiyle O Hakikatı gösteriyor ve talim ediyor. Ve nev'-i beşerin mâbihil İftiharı olan Habîb-i Ekrem binler Mu'cizat-ı Bahireye istinad ederek bütün Hayatında, bütün kuvvetiyle O Hakikatı Ders vermiş, isbat etmiş, ilân etmiş, görmüş ve göstermiş...

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ بَعْدَ دِانْفَاسِ أَهْلِ
الْجَنَّةِ فِي الْجَنَّةِ وَاحْشُرْنَا وَنَاشِرُهُ وَرُفَقَائُهُ وَصَاحِبَهُ سَعِيدًا وَ
وَالِدَيْنَا وَإِخْوَانَنَا وَآخَوَاتِنَا تَحْتَ لَوْ آئِهِ وَارْزُقْنَا شِفَاعَتَهُ وَ
أَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ آلِهِ وَأَصْحَابِهِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ آمِينَ آمِينَ
رَبَّنَا لَا تُؤْخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۖ رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ
هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ۖ رَبِّ اشْرَحْ لِي
صَدْرِي ۖ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ۖ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ۖ يَفْقَهُوا
قَوْلِي ۖ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۖ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

Yirminci Mektub'un Onuncu Kelimesine Zeyldir

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا زُجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ
مُتَشَاكِسُونَ

Sual: Sen çok yerlerde demişsin ki: "Vahdette nihayet derecede kolaylık var; kesrette ve şirkte nihayet müşkilât oluyor. Vahdette Vücub derecesinde bir sühulet var; şirkte, imtina' derecesinde bir suubet var." diyorsun. Halbuki gösterdiğin müşkilât ve muhalât, Vahdet tarafında da cereyan eder. Meselâ diyorsun: "Eğer zerreler memur olmazlarsa; herbir zerrede, ya bir ilm-i muhit veya bir kudret-i mutlaka veya hadsiz manevî makinalar, matbaalar bulunmak lâzım gelir. Bu ise yüz derece muhaldir. Halbuki o zerreler Memur-u İlahî de olsalar, yine öyle bir mazhariyet lâzım gelir.. tâ hadsiz muntazam vazifelerini yapabilsinler. Bunun hallini isterim."

Elcevab: Çok Sözlerde izah ve isbat etmişiz ki: Bütün mevcudat birtek Sâni'a verilse, birtek mevcud gibi kolay ve sühuletlî olur. Eğer müteaddid esbaba ve tabiata isnad edilse; birtek sinek, semavat kadar; bir çiçek, bir bahar kadar; bir meyve, bir bahçe kadar müşkilâtlı ve suubetli olur. Madem şu mes'ele başka Sözlere'de izah ve isbat edilmiş; onlara havale edib, şurada yalnız üç işaret ile, o Hakikata karşı nefsin itminanını temin edecek üç temsil beyan edeceğiz:

Birinci Temsil: Meselâ şeffaf parlak bir zerrecik, bizzât kendi başıyla kalsa bir kibrit başı kadar bir Nur içinde yerleşmez ve ona masdar olamaz. Kendi cirmi kadar ve mahiyeti mikdarınca bil'asale cüz'î zerre gibi bir Nuru olabilir. Fakat o zerrecik, Güneş'e intisab edib ona karşı gözünü açıp baksa; o vakit o koca Güneş'i ziyasıyla, elvan-ı seb'asıyla, hararetiyle hattâ mesafesiyle içine alabilir ve bir nevi Tecellii A'zamına mazhar olur. Demek o zerre kendi kendine kalsa, bir zerre kadar ancak iş görebilir. Eğer Güneş'e memur ve mensub ve mir'at sayılsa; Güneş gibi, Güneş'in icraatındaki bir kısım cüz'î nümunelerini gösterebilir.

İşte **وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى** herbir mevcud, hattâ herbir zerre, eğer kesrete ve şirke ve esbaba ve tabiata ve kendi kendine isnad edilse; o vakit herbir zerre, herbir mevcud, ya bir İlm-i Muhit ve Kudret-i Mutlaka sahibi olmalı veyahut hadsiz manevî makine ve matbaalar, içinde teşekkül etmeli; tâ ona tevdi' edilen acib vazifeleri yapabilsin. Eğer o zerreler Vâhid-i Ehad'e isnad edilse; o vakit her bir masnu, herbir zerre Ona mensub olur, Onun memuru hükmüne geçer. Şu İntisabı onu Tecelliye mazhar eder. Bu Mazhariyet ve İntisabla, nihayetsiz bir İlim ve Kudrete istinad eder. Hâlıkının Kuvvetiyle, milyonlar defa kuvvet-i zâtisinden fazla işleri, vazifeleri; O İntisab ve İstinad Sırrıyla yapar.

İkinci Temsil: Meselâ: İki Kardeş var. Birisi cesur, kendine güvenir. Diğeri hamiyetli, milliyet-perverdir. Bir muharebe zamanında kendine güvenen adam devlete intisab etmez, kendi başıyla iş görmek ister. Kendi kuvvetinin menba'larını belinde taşımaya mecbur olur. Techizatını, cephanelerini kendi kuvvetine göre çekmeye muhtacdır. O şahsî ve küçük kuvvet mikdarınca, düşman ordusunun bir onbaşıyla ancak mücadele eder; fazla birşey elinden gelmez. Öteki Kardeş kendine güvenmiyor ve kendisini âciz, kuvvetsiz biliyor.. padişaha intisab etti, askere kaydedildi. O intisab ile, koca bir ordu ona Nokta-i İstinad oldu. Ve O İstinad ile arkasında, padişahın himmetiyle bir ordunun manevî kuvveti tahşid edilebilir bir kuvve-i maneviye ile harbe atıldı. Tâ düşmanın mağlub ordusu içindeki şahın büyük bir müşirine rastgeldi; kendi padişahı namına, "Seni esir ediyorum!.. Gel!" der. Esir eder getirir. Şu halin Sırrı ve Hikmeti şudur ki:

Evvelki başıbozuk, kendi menba'-ı kuvvetini ve techizatını kendisi taşımaya mecbur olduğu için, gayet cüz'î iş görebildi. Şu memur ise; kendi kuvvetinin menbainı taşımaya mecbur değil, belki onu ordu ve padişah taşıyor. Mevcud telgraf ve telefon teline makinasını küçük bir

tel ile rabt etmek gibi, şu adam bu İntisabla kendini o hadsiz kuvvete rabteder.

İşte **وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی** Eğer her mahluk, her zerre doğrudan

doğruya Vâhid-i Ehad'e isnad edilse ve onlar Ona İntisab etseler; o vakit O İntisab Kuvvetiyle ve Seyyidinin Havliyle, Emriyle; karınca, firavun'un sarayını başına yıkar, başaşağı atar.. sinek, nemrud'u gebertip Cehennem'e atar.. bir mikrop, en cebbar bir zalimi kabre sokar.. buğday tanesi kadar çam çekirdeği, bir dağ gibi bir çam ağacının destgâhı ve makinası hükmüne geçer.. havanın zerresi, bütün çiçeklerin, meyvelerin ayrı ayrı işlerinde, teşekkülâtlarında muntazaman, güzelce çalışabilir. Bütün bu kolaylık, bilbedahe Memuriyet ve İntisabdan ileri geliyor. Eğer iş başıbozukluğa dönse, esbaba ve kesrete ve kendi kendilerine bırakılıp şirk yolunda gidilse, o vakit herşey, cirmi kadar ve şuuru mikdarınca iş görebilir.

Üçüncü Temsil: Meselâ iki arkadaş var. Hiç görmedikleri bir memleketin ahvaline dair istatistikli bir nevi coğrafya yazmak istiyorlar.

Birisi, o memleketin padişahına intisab edib, telgraf ve telefon dairesine girer. On paralık bir tel ile, kendi telefon makinasını devletin teline rabteder. Her yer ile görüşür, muhabere eder, malûmat alır. Gayet muntazam ve mükemmel coğrafya istatistiğine aid san'atkârane bir eser yapar.

Öteki arkadaş ise, ya elli sene mütemadiyen gezecek ve müşkilâtla heryeri görüp her hâdiseyi işitecek veyahut milyonlarla lirayı sarfedib, devletin tel ve telefon temdidatı kadar ve padişah gibi telgraf sahibi olacak. Tâ evvelki arkadaş gibi o mükemmel eseri yapsın. Öyle de:

وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی eğer hadsiz eşya ve mahlûkat Vâhid-i Ehad'e verilse,

o vakit O İrtibat ile herşey birer mazhar olur. O Şems-i Ezeli'nin Tecellisine Mazhariyetle, Kavanin-i Hikmetine ve Desatir-i İlmiyesine ve Nevamis-i Kudretine irtibat peyda eder. O vakit Havl ve Kuvvet-i İlahiye ile herşey'i görür bir gözü ve her yere bakar bir yüzü ve her işe geçer bir sözü hükmünde bir Cilve-i Rabbaniyeye mazhar olur. Eğer O İntisab kesilse; o şey, bütün eşyadan dahi inkita' eder, cirmi kadar bir küçüklüğe sığışır. O halde bir uluhiyet-i mutlaka sahibi olmalı ki, evvelki vaziyette gördüğü işleri görebilsin.

E l h a s ı l : Vahdet ve İman yolunda, Vücub derecesinde bir sühulet ve kolaylık var. Şirk ve esbabda, imtina derecesinde müşkilât ve suubet var. Çünkü bir Vâhid, külfetsiz olarak kesîr eşyaya bir vaziyet verir ve bir neticeyi istihsal eder. Eğer o vaziyeti almayı ve o neticeyi istihsal etmeyi, o eşya-yı kesîreye havale edilse; o vakit pek çok külfetle ve pek çok hareketlerle ancak o vaziyet alınır ve o netice istihsal edilir. Meselâ Üçüncü Mektub'da denildiği gibi: Semavat meydanında, Şems ve Kamer kumandası altında yıldızlar ordusunu harekete getirmekle, her gece ve her sene, şaşaalı Tesbihkârane bir Seyeran ve Cereyan vermek demek olan cazibedar, sevimli Vaziyet-i Semaviye ve mevsimlerin değişmesi gibi büyük maslahatların vücud bulması demek olan o Ulvî, Hikmetli Netice-i Arziye, eğer Vahdete verilse; O Sultan-ı Ezel kolayca Küre-i Arz gibi bir neferi, o vaziyet ve o netice için ecrâm-ı ulviyeye Kumandan tayin eder. O vakit Arz, Emir aldıktan sonra, memuriyet neş'esinden mevlevî gibi Zikr ve Sema kalkar; az bir masrafla o güzel vaziyet hasıl olur, o mühim netice Vücud bulur. Eğer Arz'a, "Sen dur, karışma!" denilse; ve o netice ve o vaziyetin istihsali de Semavata havale edilse; ve Vahdetten, kesrete ve şirke gidilse; hergün ve her sene, binler derece Küre-i Arz'dan büyük olan milyonlar adedince yıldızlar hareket etmek, milyarlar sene mesafeyi yirmidört saatte ve bir senede kestirmek lâzımdır.

N e t i c e - i M e r a m : Kur'an ve Ehl-i İman, hadsiz masnuatı bir Sâni'-i Vâhid'e verir. Doğrudan doğruya her işi Ona isnad eder. Vücub derecesinde sühuletli bir yolda gider, sevkeder... Ve ehl-i şirk ve tuğyan, bir masnu-u vâhidi hadsiz esbaba isnad ederek, imtina' derecesinde suubetli bir yolda gider. Şu halde Kur'an yolunda, bütün masnuatla; dalâlet yolunda, bir masnu-u vâhid beraberdirler. Hattâ belki bütün eşyanın Vâhidden sudûru, bir vâhidin hadsiz eşyadan sudûrundan çok derece eshel ve kolaydır. Nasılki bir zabıt, bin neferin tedbirini, bir nefer gibi kolay yapar ve bir neferin tedbiri, bin zabite havale edilse; bin nefer kadar müşkilâtlı olur, keşmekeşe sebebiyet verir.

İşte şu Hakikatı şu Âyet-i Azîme, ehl-i şirkin başına vuruyor.. dağıtıyor:

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا رَجُلًا

هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ بَعْدَ ذَرَّاتِ الْكَائِنَاتِ وَعَلَى

إِلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ آمِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

اللَّهُمَّ يَا أَحَدِيَا وَاحِدِيَا صَمَدِيَا مَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ يَا

مَنْ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَيَا مَنْ يُحْيِي وَيُمِيتُ يَا مَنْ بِيَدِهِ الْخَيْرُ يَا

مَنْ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * يَا مَنْ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ بِحَقِّ أَسْرَارِ هَذِهِ

الْكَلِمَاتِ اجْعَلْ نَاشِرَ هَذِهِ الرِّسَالَةِ وَرُقَقَائِهِ وَصَاحِبَهَا سَعِيدًا

مِنَ الْمُوَحِّدِينَ الْكَامِلِينَ وَمِنَ الصِّدِّيقِينَ الْمُحَقِّقِينَ وَمِنَ

الْمُؤْمِنِينَ الْمُتَّقِينَ آمِينَ * اللَّهُمَّ بِحَقِّ سِرِّ أَحَدِيَّتِكَ اجْعَلْ نَاشِرَ هَذَا

الْكِتَابِ نَاشِرًا لِأَسْرَارِ التَّوْحِيدِ وَقَلْبَهُ مَظْهَرًا لِلْأَنْوَارِ الْإِيمَانِ وَ

لِسَانَهُ نَاطِقًا بِحَقَائِقِ الْقُرْآنِ

آمِينَ * آمِينَ * آمِينَ